

Egy méltatlanul elhanyagolt jogtörténeti forrás elemzése – Mire jó a rabtabella?

I. Bevezető

A 19. sz. igazságszolgáltatásának egy fontos, ámde méltatlanul hanyagolt forrása a rabtabella, amely a törvényhatóságok és uradalmak tömlöceiben fogvatartottak statisztikai gyűjtésre is alkalmas adatainak táblázatos formában történő összesítése.² A jogtörténeti kutatás különösen a periratok vizsgálatára koncentrál, jellemzően azért, mert az anyagi és eljárásjogi szabályok elsősorban ezekből a forrásokból ismerhetők meg. A rabtabella ezekhez képest más jellegű, viszont a korszak igazságszolgáltatásának megismeréséhez szükséges információkat hordoz. Jelen tanulmány célja ezeknek az információknak az azonosítása és elemzése egy konkrét példán (egy 1806-ban, a „Csongrád-Szentesi Egyesült Uradalmak”³ egy úriszékén meghozott ítéletek összefoglalásaként készített rabtabella) keresztül azzal a szándékkal, hogy felhívjuk a figyelmet a forrásban rejlő lehetőségek kiaknázására, és ösztönözzük a további kutatást.

A táblázat rovatainak egyenként történő elemzésével mutatjuk a be az ebben hordozott információk jelentőségét (IV. és V. rész). A rabtabella céljának és funkciójának azonosításához szükséges annak keletkezési körülményeit is bemutatni (III. rész), másrészt pedig, érdemes kitérni arra is, hogy az adatgyűjtésnek milyen külföldi előképei fedezhetőek fel a korszakban (II. rész).

II. Külföldi előképek

A vizsgált rabtabella kontextusba helyezéséhez nélkülözhetetlen az egykorú nyugat-európai kriminálstatisztikai adatgyűjtés ismerete, ezekkel összhangban vonhatunk le következtetéseket a bírósági igazgatás fejlettségének szintjéről, illetve elemezhető, hogy a (statisztikai célú) adatgyűjtés mennyire illeszkedik a korabeli trendekbe. Két külföldi előképet érdemes kiemelni ehhez az összehasonlításhoz: az egyik a francia modell, amely megalapozza társadalomstatisztika, mint tudomány kialakulását; a másik pedig a német és osztrák minta, hiszen ezek hatása közvetlenül is kimutatható Magyarországon.

¹ A szerzők beosztása és elérhetősége sorrendben az alábbi: Brandl Gergely PhD hallgató, SZTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék (brandlgergely@gmail.com); Gönczi Gergely joghallgató, SZTE ÁJTK (gergely.goenczi@gmail.com); Hajdú Dóra doktorjelölt, SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet, Université Paris-Sud (hajdudora.hd@gmail.com); Marsovszki Ádám, PhD hallgató, SZTE ÁJTK Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék (marsovadam@gmail.com); Szakály Zsuzsa egyetemi tanársegéd, SZTE ÁJTK Alkotmányjogi Tanszék (szakaly.zsuzsa@gmail.com); Tamás Csaba joghallgató, SZTE ÁJTK (tamas.csaba@hotmail.com). A tanulmány a Szegedi Tudományegyetem Eötvös Loránd Kollégium Történeti Kriminológia Műhely (vezető: Bató Szilvia) közös projektje. A foglalkozásokat és a kutatómunkát a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012. számú, a TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0006. számú, az NTP-SZKOLL-14-0003. számú, az NTP-SZKOLL-13-0016. számú és az NTP-SZKOLL-12-P-0025. számú pályázatok támogatták. A rabtabella átírásában, elemzésében korábbi tagok is közreműködtek, ezúton köszönjük Boros Annabella, Gyarmati Sándor, Korom Katalin, Máté Ibolya és Tóza Mikolt aktivitását.

² Bató Szilvia: A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18-19. század fordulóján. In Forum Acta Juridica et Politica, 1. évf. 1. szám Szeged, 2011. (2011a) 68. o.

³ A továbbiakban: Szentes-Csongrádi uradalom.

II.1. Franciaország

A bűnügyi statisztikai adatgyűjtés gyökerei Franciaországban a 17. századra nyúlnak vissza: a XIV. Lajos által 1670-ben kiadott átfogó büntetőjogi rendelet (*Ordonnance criminelle d'août 1670*) ugyanis többek között a jegyzékek pontos, világos és részletes vezetésének kötelezettségéről is rendelkezik.⁴ A rendelet X. címének 20. cikke a királyi ügyészeket arra utasítja, hogy a büntettekről és vétségekről félévente kimutatást készítsenek.⁵ Henri François d'Aguesseau (1668–1751) kancellár 1733 októberében megújítja ezeket a rendelkezéseket, így egészen 1789-ig hatályban maradnak – annak ellenére, hogy végrehajtásuk nem történik meg maradéktalanul.⁶

Ezt követően 1787 elején a Királyi Tanács a parlamenteket arra utasítja, hogy meghatározott időszakokra nézve büntetőügyekben a jegyzőkönyveket és az eljárások állapotát küldjék el. A viharos történelmi helyzet miatt ez a kísérlet is hamvába hal, így végül a Konzulátus idején, 1801. január 23-án kiadott köriratot kezdik el végrehajtani.⁷

A statisztikai adatgyűjtésre vonatkozó nyilvánvaló igény a nagy francia forradalom kitörése miatt háttérbe szorul, a jogtörténeti kutatások sem a korabeli bűnözésre, hanem az intézménytörténetre, valamint az 1791-es és 1810-es Code Pénalra koncentrálnak annak ellenére, hogy a korszak egyik kutatójának, Michelle Perrot-nak a megállapítása szerint a 19. sz. első feléből számos börtönökre vonatkozó irat lelhető fel a Nemzeti Levéltárban (*Archives Nationales*).⁸

A 18. sz. második feléből tényleges adatgyűjtésre mégis található példa. A párizsi Parlament egyik korábbi bírója, Jean-Baptiste de Montyon (1733–1820) kezdi el a bűnözés szerkezetét vizsgálni. A periratokból összegyűjti a bűncselekmények miatt elítéltek számát, amely szerinte az 1775 és 1786 közötti időszakban tízezer-huszonegyre tehető.⁹ Ezeket az alábbi csoportosítás szerint rendezi: nem, életkor, az elítélt „állapota”, a bűncselekmény jellege, az ítélet helybenhagyása vagy megváltoztatása, a büntetés típusa. Az így kinyert adatokat „*Observations sur la Moralité en France*” című munkájában összegezi.¹⁰

A rendszeres statisztikai adatgyűjtés és adatszolgáltatás kezdetének az Igazságügyi Minisztériumon belül felállított statisztikai osztály működésének megkezdése tekinthető: egyedülálló módon 1827-től kezdődően ugyanis évente büntető igazságszolgáltatási,¹¹ majd 1854-től börtön statisztikai évkönyvek kerülnek kiadásra.¹² A büntető igazságszolgáltatási évkönyv első kötetének bevezetőjében olvasható az évkönyv kiadásának oka: egyfelől információkat szolgáltatni az igazságszolgáltatás működéséről az uralkodó számára; másfelől pedig az egyes bíróságoknak is megküldik azokat a bírák munkájának ösztönzésére.¹³ Az igazságszolgáltatási évkönyveket azonban csak a központi igazgatásban terjesztik,

⁴ Boulanger, Marc: Justice et absolutisme: la Grande Ordonnance criminelle d'août 1670. 31. o. In *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, tome 47-1, janvier-mars 2000. 7-36. o.

⁵ Deyon, Pierre: *Le Temps des prisons*. Éditions universitaires, Paris, 1975. 111. o.

⁶ Kaluszynski, Martine: Quand est née la criminologie? ou la criminologie avant des Archives... 7. bekezdés. In *Criminocorpus*, revue hypermédia, <http://criminocorpus.revues.org/126> (2013. október 25.)

⁷ Perrot, Michelle, *Premières mesures des faits sociaux: les débuts de la statistique criminelle en France (1780-1830)*, 126. o. In *Pour une histoire de la statistique*, Economica/INSEE, Paris, 1987. 125-137. o.

⁸ Perrot, Michelle (szerk.): *L'impossible prison. Recherches sur le système pénitentiaire au XIXe siècle*, Éditions du Seuil, Paris, 1980. 63. o.

⁹ Perrot: i.m. 126. o.

¹⁰ Az anonim és dátum nélküli tanulmány nem jelent meg kiadásban, azt a kézírás vizsgálata nyomán tulajdonítják Montyonnak. Lecuir, Jean: *Criminalité et „moralité”*: Montyon, statisticien du Parlement de Paris, 445-448. o. In: *Revue d'histoire moderne et contemporaine* Tome XXI, juillet-septembre 1974. 445-493. o.

¹¹ *Compte général de l'administration de la justice criminelle en France* (a továbbiakban: *Compte général*).

¹² *Statistique des prisons et des établissements pénitentiaires*.

¹³ *Compte général* I. kötet (1827), X. o.

kereskedelmi forgalomba nem kerülnek.¹⁴ Azon túl, hogy az évkönyvek hozzájárulnak az igazságszolgáltatás működésének átláthatóbbá tételéhez, ezekre alapozva született meg a társadalomstatistika tudománya is, főleg André-Michel Guerry (1802–1866) és Adolphe Quetelet (1796–1874) munkássága nyomán.¹⁵

A Compte Général esetében a helyi szinten működő bírák és titkárok feladata az egységes rovatok adatokkal való feltöltése. Egy ilyen típusú központosított és egységes, előre meghatározott szempontú adatgyűjtést két előfeltétel teljesülése esetén lehet bevezetni: egyrészt a büntetőjogi terminológia megszilárdulása, másrészt pedig a bírósági igazgatás megléte.¹⁶ Franciaországban mindkét szempont maradéktalanul teljesül: a Code Pénal alkalmazásának másfél évtizedes gyakorlata lehetővé teszi a statisztikai adatgyűjtés alapjául szolgáló egységes fogalomhasználatot. A bírói igazgatás pedig kellően mély tradíciókkal rendelkezik ahhoz, hogy az adatszolgáltatás zökkenőmentes legyen.

A Compte Général minden kötete két részből áll: az első rész tartalmazza az adatok elemzését és értelmezését, a második rész pedig táblázatos formában közli az összesített adatokat. A legkorábbi kötet 1827-ben jelenik meg, ez az 1825-ös adatokat közli.¹⁷ Ebben a büntetőbíróság típusa szerinti csoportosításban találhatóak meg az egyes bűncselekmények elkövetésére vonatkozó adatok (ügyek száma, vádlottak száma, felmentettek száma, elítéltek száma, illetve a kiszabott büntetési nemek) összesítve és területi bontásban. Az 1826-ról szóló kiadásban szempontként már a nemek, életkor szerinti csoportosítás is megjelenik. A további kötetekben a szempontok köre bővül: az 1828-ról szóló kiadás már az elkövetők családi állapotára, származási és lakóhelyére, iskolázottságának mértékére nézve is tartalmaz adatokat, illetve külön táblázat foglalja a visszaesőkre vonatkozó információkkal.

A Compte Général előnye, hogy a későbbi kiadások összefoglaló táblázatokat tartalmaznak a korábbi évek adatairól, az 1880-ról szóló kiadás pedig az első kiadástól kezdve tartalmaz összehasonlító adatsorokat. Az 1850-es adatokat összegző kiadás egy mellékletében az 1803 és 1807 közötti időszakra nézve is találhatóak információk.¹⁸ Az évkönyvek megbízhatóságát azonban több kutató is kétségbe vonja, megjegyzi, hogy a regionális adatok több helyen nem pontosak. Az országos adatok esetében feltételezhető, hogy a hibák kiegyenlítődnek, addig a regionális adatoknál ezek a pontatlanságok súlyos hibákhoz vezethetnek. Például Hérault régióban a Compte Général adatai és az ítéletek nyilvántartása még csak megközelítőleg sem azonosak.¹⁹

A Compte Général viszont több más államnak például szolgál a rendszeres bűnügyi adatgyűjtés terén, és erre alapozva jött létre a kriminológia tudománya.²⁰

II.2. A német és az osztrák kriminálstatisztika

A magyar kriminálstatisztika vizsgálatához elengedhetetlen a német és az osztrák előképek ismerete, hiszen amellet, hogy példaként szolgálnak a magyar rendszer számára, a

¹⁴ Perrot: i.m. 127. o.

¹⁵ Az ő munkásságukról lásd többek között: Van Kerckvoorde, Jacques: *Statistique criminelle et statistique morale au XIXe siècle*. In: Mucchielli, Laurent (szerk.): *Histoire de la criminologie française*, 1994. l'Harmattan, 253-268. o.

¹⁶ Perrot: i.m. 127. o.

¹⁷ A továbbiakban nem a megjelenés éve szerint, hanem a feldolgozott adatok éve szerint történik hivatkozás a Compte généralra.

¹⁸ Az adatsor az 1811 és 1825 közötti időszakra a cour d'assis-ek adatait is tartalmazza. *État des affaires et des accusés jugés de 1803 à 1807 par les cours criminelles; et de 1811 à 1825 par les cours d'assises*.

¹⁹ Santucci, Marie-Renée: *Délinquance et répression au XIXe siècle. L'exemple de l'Hérault*. *Économica*, 1986. Paris, 7-8. o.

²⁰ Perrot: i.m. 127. o.

közvetlen közigazgatási kapcsolatok miatt is erős osztrák hatás éri a hivatalos magyar statisztikai adatgyűjtést.

A modern kriminálstatisztika kialakulásának feltétele a jogrendszer fejlettsége, valamint a megbízható statisztikai apparátus.²¹ Ennek a két feltételnek való megfelelést a német és az örökös tartományok már a vizsgált időszak előtt meg tudják valósítani. Viszont a mai Németország területén a 18. sz.-ban számos kisebb-nagyobb államalakulat működik saját büntetőjogi jogalkotással és közigazgatási szervezettel, ami miatt a statisztika, így a kriminálstatisztika sem egyöntetű egészen az egységes Német Birodalom létrejöttéig (1871). A korszak adatgyűjtési és feldolgozási gyakorlatának megfelelően eljárási szempontú és büntetési statisztikákat állítanak össze táblázatos formában. Az első ilyen Poroszországban 1786-ban készül el, ezt követően különböző időintervallumokra, területekre és adattartalmakra sorra születnek a „Criminal-Tabellen” körébe tartozó kimutatások.²²

Az örökös tartományokban a jogrendszer relatív fejlettségét az anyagi jogot szabályozó Sanctio Criminalis Josephina (1787) és az eljárási előírásokat tartalmazó Kriminalgerichtsordnung (1788) bevezetése jelenti.²³ Magyarországon ez a feltétel azonban csak körülbelül egy évszázaddal később valósul meg a Csemegi-kódex (1878. évi V. tc.), valamint a Bűnvádi Perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc.) hatályba lépésével, ezért az 1806-ban Magyarországon keletkezett rabtabella nem érheti el az egykorú osztrák adatgyűjtések pontosságát.

A megbízható statisztikai apparátus vonatkozásában megállapítható, hogy egyetemi statisztikai oktatás folyik 1826-ban már hét egyetemen, nyolc akadémián és három líceumban a Habsburg Birodalom területén.²⁴ A közigazgatás képzett szakember-gárda iránti igénye alapozza meg a magas szintű statisztikai képzést, az egyes hivatalok rendszeresen gyűjtik népességi és egyéb adatokat – főként adózási és katonai célokkal.²⁵

A kriminálstatisztika kezdete a 18. sz. második felére datálható az osztrák tartományokban,²⁶ amikor 1775-ben Mária Terézia havi tabella készítését rendeli el a „Status elaboratumról”, a bíróságok és a büntetőeljárás állapotáról. Az adatgyűjtést II. József és utódai is többször előírják, majd a statisztikai iroda (1828) megalakulásával 1819-ig visszatekintve nyomtatásban is elkészült az 1865-ig vezetett „Tafeln”-sorozat. Emellett a „rendőr-minisztérium” is gyűjt kriminalitásra vonatkozó adatokat.²⁷ A kimutatások azonban csak hivatali használatra szolgálnak, I. Ferenc megtiltja ezek publikációját, csak 1848-ban jelenik meg az első teljes adattartalmú – 1845/46-ra vonatkozó – Tafeln.²⁸

²¹ Bató Szilvia: Kriminelle oder Rebelle? Die österreichische Regierung und die Kriminalität in Ungarn in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts (Quellen und Methoden der historischen Kriminologie in Ungarn). In Augusti, Eliana et al. (szerk.): Inter- Trans- Supra-? Legal Relations and Power Structures in History. AkademikerVerlag, Saarbrücken, 2011. (2011b) 173. o.

²² Heinz, Wolfgang: Die deutsche Kriminalstatistik. Überblick über ihre Entwicklung und ihren gegenwärtigen Stand. In Heinz, Wolfgang (szerk.): Kriminalstatistik. Wiesbaden, 1990. 4, 19-22. o.

²³ Átfogó értékelés: Hartl, Friedrich: Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848. In Máthé, Gábor – Ogris, Werner (szerk.): Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtsgeschichte im XIX-XX. Jahrhundert. Unió, Budapest, 1996. 25-35. o.

²⁴ Zeller, Wilhelm: Geschichte der zentralen amtlichen Statistik. in: Österreich Geschichte und Ergebnisse der zentralen amtlichen Statistik in Österreich 1829-1879. Wien, 1979. 16. o.

²⁵ Zeller: i.m. 14. o.

²⁶ Heinz: i.m. 4. o.

²⁷ Filasiewicz, Elisabeth: Die Kriminalität in Österreich seit dem 19. Jahrhundert. In Österreich Geschichte und Ergebnisse der zentralen amtlichen Statistik in Österreich 1829-1879. Wien, 1979. 546. o.

²⁸ Zeller: i.m. 20. p.; Bató 2011b: 173. p.

III. A rabtabella keletkezési körülményei jogtörténeti és forrástani szempontból

A rabtabella a Szentés-Csongrádi uradalomban készült, amely a Nagykárolyi Károlyi család birtokába tartozott. Ebben a birtokrendszerben a korabeli nagybirtokrendszer²⁹ összes jellemzőjét megtalálhatjuk. Mivel a család jelentős birtoktest felett rendelkezik, annak igazgatása új struktúra létrehozását kívánja már az 1740-es évektől. A családuulás nem képes teljes mértékben ellátni minden gazdasági és igazgatási tevékenységet, emiatt három főigazgatóságra osztják fel a családi birtokokat. Az Alföldi felügyelőség alá tartozó birtokok jelentős nagyságú területet tesznek ki kezdetben három, majd négy uradalommal.³⁰ Károlyi Sándor (1669-1743) még 1722-ben megszerezi a Csongrád-Vásárhelyi uradalmat, majd ezt vásárlással folyamatosan bővíti.³¹ A családi birtokstruktúra a Harruckern-örökség megszerzésével válik teljessé az Alföldön: ekkor a Szentési uradalom is Károlyi Antal (1732-1791) birtokába kerül. A századfordulóra az Alföldön így négy uradalmi egység (Vásárhelyi, Szentési, Csongrádi, Orosházi) és hét ispánság (Vásárhelyi kasznárság, Kenyerei ispánság, Derekegyházi ispánság, Szentési ispánság, Csongrádi ispánság, Csabai ispánság, Sámsoni ispánság) alkotja a birtokot. Ezt később az 1827-es nagy osztály során három részre szabdalták.³²

A vizsgált rabtabella Szentés-Csongrádi uradalomban a földesúri ítélezést ellátó pallosjogú úriszéken született ítéletek alapján született.³³ Általánosságban az úriszék más-más helyen ült össze, hogy az előző időszak alatt elkövetett bűncselekmények ügyében döntsön.³⁴

Csongrád vármegye 1806. szeptember 3-án tartott közgyűlése megküldi a Királyi Magyar Helytartótanácsnak, a nádornak címezve, az 1806. április 21-én Szentés-Csongrádi uradalomban elítéltek névjegyzékét. A jegyzék hatvan vádlott személyére, az elkövetett bűncselekményére és az eljárásra vonatkozó információkat tartalmaz: név, vallás, lakhely, nem, születési hely, elfogatásának dátuma, bűncselekményének leírása, büntetése, annak időtartama, esetlegesen annak meghosszabbításának oka.

Az elemzett forrás (rabtabella)³⁵ irattani jellemzőit tekintve tisztázat, eredeti hiteles jelentés. Az anyaga merített papír, folió méret, fraktúr hajtvá. A szöveg jól olvasható, kiírt

²⁹ A kérdésről Kállay István: A magyarországi nagybirtok kormányzata 1711-1848, Budapest, 1980. Kovács Ágnes Az úrbéres viszony alakulása a Csongrád-vásárhelyi uradalom mezővárosaiban (1722-1848). In Agrártörténeti szemle 1979/3-4. 414-431. o. Kovács Ágnes: A mezővárosi önkormányzat és a földesúri joghatóság a dél-alföldi Károlyi-uradalomban. In Acta Universitatis Debreceniensis XXIV., Magyar Történeti Tanulmányok X. Debrecen, 1977. 47-91. o.

³⁰ Kállay 1980: 22-25. o.

³¹ Rákos István: A Károlyi-uradalom kialakulása és gazdálkodása 1848-ig. In Nagy István- Szigeti János (szerk) Hódmezővásárhely története 1984., Hódmezővásárhely 504-517. o.

³² A birtoktest méretével pontos elhelyezkedésével és a falvak jobbágytelekivel kapcsolatban Éble Gábor: A Dél-alföldi uradalmak. In Éble Gábor (szerk.): A nagykárolyi gróf Károlyi Család összes jószágainak birtoklási története 2. Budapest. 1911. 7-80. o. Hanzó Lajos: A Dél-alföldi Károlyi uradalom gazdálkodása a XIX. század derekán. In Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve, Orosháza, 1960/1, 1-100. o. Herczeg Mihály: A gróf Károlyi család hódmezővásárhelyi uradalma a 19-20. században, Szeged, 1994.

³³ A pallosjoggal bíró uradalom korábbi rabtabelláit feldolgozta Hajdu Lajos. Lásd: Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában Budapest: Magvető, 1985. 442. o. és 447. o., illetve Hajdu Lajos: Bűnözés és büntetésbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon. Akadémia kiadó, Budapest, 1996. 192-195. o.

³⁴ Bővebben lásd: Degré Alajos: Úriszéki peres eljárás a Déldunántúlon a XVIII–XIX. században. In Levéltári Közlemények XXXII. évf. 1961. 101–128. o. Hajdu Lajos: Jogtörténeti kutatómunkánk hiányosságairól és követelményeiről. Töprengés Kállay István „Úriszéki bíráskodás a XVIII–XIX. században” c. monográfiája kapcsán. Századok, 1986. évf. 5-6. sz. 1095-1120. o. Hajdu 1985. 52. o. Bónis György, Degré Alajos, Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története,– 2., bőv. kiad. – Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság, Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 98-99. o. Meznerics Iván: A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16-19. században. Sárkány-Ny., Budapest, 1933. 31. o. Béli Gábor: Magyar jogtörténet – A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009. 293-302. o.; Kállay István: Úriszéki bíráskodás a XVIII-XIX. században. Akadémia Kiadó, Budapest, 1985. 21-39. o.

kancelláriai kézírásokkal készült, öt kéz kézírása található az iraton, uradalom (elsődleges) vármegye (2) helytartótanácsi beérkező iktatás (3) helytartótanácsi tanácsi véleményezés (4) és a helytartótanácsi végső iktatás (5), datálás van, hitelesítő aláírással ellátva, mellékletet tartalmaz. Nyomatott kiadása nincs.

A rabtabellát az állami adminisztráció hívja életre, így magán viseli annak minden jelét. A külső jelzetekből pontosan megismerhető a dokumentum keletkezésének körülményei, iktatása és az is, hogy a Helytartótanács nem fűz hozzá semmilyen kiegészítendő jelzetet, csupán iktatja azt. Az irat funkciójából fakad kivonatos „adminisztratív” és tömör felirati jellege. Az irat formailag két önálló dokumentumból áll: a felterjesztő levélből, valamint annak csatolmányaként felküldött táblázatból. Ez utóbbi maga a rabtabella. A táblázat tartalmát, vagyis a táblázatok fejléceit, továbbá a kiállító szervet, azaz a vármegyét a központi adminisztráció határozza meg.³⁶ Mivel a dokumentum nem a büntetőjogi felelősség megállapítása céljából keletkezik, hanem annak központi ellenőrzésére jön létre, így az adott úriszéken zajló büntető eljárások adminisztratív kivonata. Emiatt nem is eljárási, hanem igazgatási irat, amely a keletkezés helye szerint az uradalmi adminisztráció munkájának eredményeképpen jön létre, és azt a vármegyei előljárók hitelesítik.

IV. A rabtabella társadalomtörténeti és kriminológiai jelentőségű adatai

A rabtabella rovatai által hordozott információk két csoportba sorolhatók, így meg lehet különböztetni társadalomtörténeti és kriminológiai, valamint kriminológiai és büntetőjogi jelentőségű adatszoportokat. Előbbibe tartozik a fogvatartott neve, sorsa, vallása, életkora és születési helye. Mivel ezek az adatok önmagukban nem sokat árulnak el a vizsgált rabtabellában tükröződő társadalmi összetételről, ezért a rovatokat egyesével, de egymással összefüggésben vizsgáljuk.

IV.1. A rab neme

A rabtabella nem tartalmaz olyan rovatot, ami külön kiemelné az elkövetők nemét, arra csak az első oszlopban lévő névről, illetve a második – sorsa – rovatban lévő „felesége” bejegyzésből következtethetünk. A rabtabellában – a későrendi társadalom jellegzetességei miatt – utalás található a női elkövető férjére is. Az egyik esetben a „neve” rovat az alábbiak szerint került kitöltésre: „Patay Ilona Gyöngyösi Mihály béresnek”, majd pedig a „sorsa” rovatnál olvasható a „felesége” kifejezés.³⁷

A nők által elkövetett bűncselekmények – jellegük és súlyuk miatt – többsége rejtve maradnak a hatóságok szeme elől. Ez a tendencia tükröződik a korabeli modern bűnügyi statisztikai adatokból is: a női bűnelkövetők száma sokkal alacsonyabb a férfiakénál.³⁸

A 18. sz. végén – a társtettség mellett – a vagyon elleniek a leggyakoribb női bűncselekmények,³⁹ de jellemzőek még a nemi bűncselekmények is, amelyek közül a szajhálkodást csak nők követhetik el. Továbbá a korabeli rabtabellákból azt is kiolvashatjuk, hogy esetenként a magzatelhajtás, a csecsemő- és férjgyilkosság is előfordul.⁴⁰

³⁵ Magyar Országos Levéltár, Helytartótanácsi levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum Publico-politicum 1783-1848. C53, 1806 F. 3 P. 125; Bató 2011a: 70.o.

³⁶ Ezek tekintetében az 1757. évi és az 1762. évi az előírások érvényesülnek. Hajdu 1985. 15-16. o.

³⁷ Rabtabella: 1, 14. (A rabtabellára való hivatkozás a táblázat számozott soraira való utalással történik.)

³⁸ Fehér Lenke: A női bűnözés In Gönczöl Katalin et al. (szerk.) Kriminológiai Ismeretek bűnözés bűnözéskontroll. Corvina, Budapest, 1999. (2006), 272. o.

³⁹ Fehér i.m. 276–277. o.

⁴⁰ Hajdu 1985: 158.o., 176. o.; Hajdu 1996: 71. o., 73. o., 96. o., 99–100. o.

A vizsgált tabella két női elkövetője közül Patay Ilona jelentős tárgyi súlyú lopás miatt kerül a hatóságok látóterébe, Nagy István Mária pedig házasságtörés miatt áll bíróság elé.⁴¹ A forrás jellegéből adódóan nem találunk választ arra, hogy Nagy István Mária kivel követte el a nemi bűncselekményt, az viszont árulkodó lehet, hogy a következő sorban feltüntetett nőtlen, paráznaságért elítélt férfi (Nagy másképpen Varró István) szintén szegvári és neki sem jelölik meg a bűntársát.

A 18. sz.-ban az elfogottak és elítéltek között egyre növekszik a nők száma,⁴² de a női elkövetők aránya így is elmarad a férfiakhoz képest. A 17%-os országos női rabarányt tekintve⁴³ a rabtabellában alulreprezentáltak a női elkövetők, hiszen mindösszesen kettő (3,33%) található a 60 elkövetőt felsoroló táblázatban.

IV.2. A rab „sorsa”

A rabtabella második oszlopa „Sorsa” elnevezéssel tartalmazza az elkövetők jogi helyzetét, társadalmi státusát, családi vagy egyéb állapotát és keresőtevékenységeit. A bíróság jellegéből adódóan csak renden kívüli kerülhet az úriszék elé, így rendi állást tekintve egynemű a rabtabella. Az Alföld mezővárosaiban a 18-19. sz. fordulóján a telkes jobbágyok száma lassú ütemben nő, és a telekaprozódás végett a zsellérek száma is magas.⁴⁴

A rabtabellában felsorolt – foglalkozásukat is megadó – elkövetők közül nagy számban vannak jelen jobbágyok, zsellérek, béresek és legeltető állattartással foglalkozók. Továbbá – alacsony esetszámmal – képviseltetik magukat a kertészek és a tehetősebbek, viszont iparosok egyáltalán nincsenek a kimutatásban, pedig az uradalom területén a mezővárosi fejlődés igen előrehaladott állapotban van már a 19. sz. elején.⁴⁵

Az 1828-as összeírás adatai szerint a házzal és legalább 1/8 földterülettel rendelkező, önálló gazdálkodást folytató telkes jobbágyok (telkes gazdák)⁴⁶ aránya 10,8%-ot tett ki az uradalom területén.⁴⁷ A rabtabellában 9 (ebből 3 gazda fia) jobbágy azonosítható földet bíró vagy házhelyes gazda elnevezéssel.⁴⁸ Jellemzően a 20-30-as korosztályhoz tartoznak, lopás, orgazdaság és „tolvaj eltakarítója” vádjával állnak az úriszék előtt.

A jobbágyság alsó és igen heterogén rétegét alkotja a zsellérség.⁴⁹ Ez egy bérmunkásként, napszámosként élő réteg, akik az akkori megfogalmazás szerint 1/8-ot meg nem haladó földön gazdálkodnak.⁵⁰ A vásárhelyi uradalom népességének mintegy 35,6%-a

⁴¹ Rabtabella: 1, 14.

⁴² Hajdu 1996: 21. o.

⁴³ Hajdu 1985: 42. o.

⁴⁴ Homoki-Nagy Mária: Makó társadalma 1770–1848 között. In Tóth Ferenc (szerk.) Makói monográfia füzetek, 11. füzet. Makói Önkormányzat, Makó, 1993. 415–420. o.

⁴⁵ Dóka Klára: A dél-alföldi iparosság struktúraváltása a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet korában (1828–1870). In Blazovich László (szerk.): Tanulmányok Csongrád történetéből XIII. Csongrád megyei Levéltár, Szeged, 1988, 230. o.

⁴⁶ „Jobbágy” In Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon - Második kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 681–682. o.; Herczeg Mihály: Szolgák, cselédek Hódmezővásárhelyen 1848 előtt. In Farkas József (szerk.): Tanulmányok Csongrád megye történetéből III. Csongrád megyei Levéltár, Szeged, 1979. 85. o.

⁴⁷ Barta László: Az 1828. évi országos összeírás Csongrád vármegyében. In Blazovich László (szerk.): Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. Csongrád megyei levéltár, Szeged, 1981, 7. o.; „Telkes gazda” In Ortutay Gyula (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon - Ötödik kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 240. o.; „Gazda” In Ortutay: i.m. 270–271. o.

⁴⁸ Rabtabella: 9, 11, 12, 16, 17, 26, 29, 37, 55.

⁴⁹ Benda Gyula: Zsellérből polgár – Társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban: Keszthely társadalma, 1740–1849. L'Harmattan Kiadó és a Zala Megyei Levéltár közös kiadása, Zalaegerszeg, 2008. 46–55. o.

„Zsellér” In Ortutay: i.m. 632. o.

⁵⁰ Herczeg: i.m. 86–87. o.

zsellér (24,6% házas zsellér, 11% házatlan zsellér). A vizsgált korszakban döntően Hódmezővásárhelyen és Szentesen nagyobb a számuk.⁵¹

A rabtabellában szereplő nyolc házas zsellér főleg a 30-40-es korosztályból, az 5 házatlan zsellér pedig különböző korcsoportból került ki.⁵² A vádban szereplő cselekmények legtöbbje tulajdon elleni, többségüket lopás (tolvajlás) miatt vonják felelősségre, de előfordul még orgazdaság és adócsalás is.

A munkaerejét meghatározott időre és meghatározott bérért gazdája rendelkezésére bocsátó cselédek (szolgák) között a korabeli összeírás nem tesz különbséget foglalkozásuk szerint, ezért a béresek számát nem lehet meghatározni.⁵³ Az adatokból pusztán arra lehet következtetni, hogy Hódmezővásárhelyen és Szentesen lehet a legnagyobb a számuk, hiszen ezen a két településen van a legtöbb cseléd az uradalomban.⁵⁴ A rabtabellában kilenc rab jelöli meg foglalkozásaként a bérest.⁵⁵ Többségük lopás, orgazdasággal való egyetértés és istenkáromlás miatt kerül a törvényszék elé. Bérért dolgozó alkalmazott lehet valószínűleg Biró János, „kocsis” is, aki az úriszék megítélése szerint lopást követ el.⁵⁶

A legeltető állattartás a 19. sz. elején – az országos tendenciákkal ellentétben – a vásárhelyi uradalomban többnyire jellemző.⁵⁷ A terület földrajzi adottságai miatt a juhtartás a leggyakoribb, még viszonylag nagyobb jelentőségű az igás és méneslovak, valamint az igás ökrök tartása is.⁵⁸ A legeltető állattartó foglalkozások gyűjtőfogalomként ismert pásztor hatszor fordul elő a rabtabellában.⁵⁹ A forrás esetenként pontosan rámutat arra is, hogy milyen állatokkal foglalkoznak az elkövetők: három csikóst,⁶⁰ egy gulyást,⁶¹ három kanászt⁶² és két juhászt⁶³ állítanak úriszék elé. A pásztorszervezet élén álló négy számadó⁶⁴ mellett egy bojtár⁶⁵ is szerepel vádlottként.

A kis elemszámmal jelenlévők közül a kertészként megjelölt Besenyei Jánosról nem derül ki, hogy valamelyik kertészközséghez tartozik-e, esetleg szőlős vagy gyümölcsös kertek gondozásával foglalkozik.⁶⁶ Feltételezhetően a módosabb tettesek közé tartozik Szery Ignácz székbíró,⁶⁷ Német István „kortsmáros”⁶⁸ és a csárdásként dolgozó Kováts Márton is.⁶⁹

A részben társadalmi státuszra utaló obsitos katona jelölés már nem foglalkozásnév, hanem feltehetőleg a francia háborúból alkalmatlanság miatt hazabocsátott – korabeli fogalmak szerint – középkorú vádlottakat jelent.⁷⁰ A táblázatban 3 vádlottnál szerepel ilyen

⁵¹ Barta: i.m. 7. o., 11. o., 25. o.

⁵² Rabtabella: 3, 4, 6, 7, 13, 20, 22, 35, 41, 44, 46, 48, 60.

⁵³ Herczeg: i.m., 88–89. o., 101–102. o.

⁵⁴ Barta: i.m., 11. o., 25., o.

⁵⁵ „Béres” In Ortutay: i.m. 259–260. o.; Rabtabella: 5, 8, 10, 18, 19, 27, 28, 42, 54.

⁵⁶ „Kocsis” In Ortutay: i.m., 232. o.; Rabtabella 43.

⁵⁷ Benda Gyula: Statisztikai adatok a magyar mezőgazdaság történetéhez 1767–1867. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest, 1973. 114. o.

⁵⁸ Barta: i.m. 8. o.

⁵⁹ „Pásztor” In Ortutay: i.m., 209–211. o.; Rabtabella: 2, 15, 21, 30, 33, 59.

⁶⁰ „Csikós” In Ortutay: i.m. 510. o.; Rabtabella: 25. 36. 53.

⁶¹ „Gulyás” In Ortutay: i.m. 324–325. o.; Rabtabella 32.

⁶² „Kanász” In Ortutay: i.m. 18. o.; Rabtabella: 56–58.

⁶³ „Juhász” In Ortutay: i.m., 691–692. o.; Rabtabella: 38–39.

⁶⁴ „Számadó” In Ortutay: i.m. 547–548. o.; Rabtabella: 25, 32, 36, 53.

⁶⁵ „Bojtár” In Ortutay: i.m., 307–308. o.; Rabtabella: 34.

⁶⁶ „Kert” In Ortutay: i.m. 172. o.; Paládi-Kovács Attila (főszerk.): Magyar Néprajz - második kötet: Gazdálkodás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001, 462–463. o.; Rabtabella: 47.

⁶⁷ „Székbíró” In Ortutay: i.m., 584–585. o.; Rabtabella: 23.

⁶⁸ „Kocsmáros” In Ortutay: i.m. 236. o.; Rabtabella: 24.

⁶⁹ „Csárda, csárdás” In Ortutay: i.m., 464–467. o.; Rabtabella: 40.

⁷⁰ „Obsitos katona” In Ortutay: i.m. 77. o. „Obsitos” In Szabó József (főszerk.) Hadtudományi Lexikon – Második kötet. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 995. o.; A hadkiegészítés korabeli módjáról további irodalommal: Molnár Gábor: A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a

megjelölés, két esetben foglalkozásnévvel (juhász, béres) együtt. A büntetés kiszabása szempontjából van jelentősége a kiszolgáltatás tényének, az ilyen elkövetőt már nem lehet katonának adni.

A szökevény kifejezés egy esetben fordul elő a rabokról készített kimutatásban, feltehetőleg szökött jobbágyot jelölnek így. A kóborló elnevezés nemcsak az elkövető állapotát, hanem részben az elkövetett bűncselekményt is jelöli.⁷¹

A rovatban három családi állapotra utaló kifejezés is megtalálható. A „felesége” és a „nőtlen” bejegyzés az elkövetett bűncselekmény (házasságtörés és paráznaság) miatt a tabellában tényállási elemnek is tekinthető.⁷² A táblázatban azt is feltüntetik, hogy a vádlott egy esetben földet bíró gazda, két elkövető pedig házhelyes gazda „fia.”⁷³ Ennek a státusz megjelölése mellett a büntetésnél és az esetleges kártérítésnél lehet jelentősége.

IV.3. A rab vallása

A „vallása” rovat a rabtabella harmadik oszlopában található, ez az információ a későbbi társadalomban kulcsfontosságú, meghatározza a jogképesség terjedelmét⁷⁴ és ezáltal az egyén társadalomban elfoglalt helyét. A vizsgált kimutatás református és római katolikus híveket tartalmaz.

A 18-19. sz. fordulóján az ország lakosságának 50%-ot meghaladó része katolikus (római és görög katolikus egyben), a reformátusok aránya pedig a lakosság 15%-át teszi ki.⁷⁵ A helyi lakosság vallási adatairól a vizsgált időszakban az 1828-as összeírásból lehet következtetni. A kimutatás a családfőkre (férfiakra) vonatkozóan tartalmazza az adatokat.

A vizsgált uradalomban a római katolikus családfők aránya 58,9%-ot, a reformátusoké pedig körülbelül 37,9%-ot érte el, a fennmaradt 3,2% pedig magába foglalja az összes többi felekezethez tartozókat.⁷⁶

A rabtabella szempontjából is releváns településeken a római katolikus és református egyházhoz tartozó családfők Hódmezővásárhelyen 22,2% és 73%-os arányban vannak. Csongrádon majdnem mindenki katolikus. A katolikusok és a reformátusok Mindszenten 98,8% és 0,19%-os, Szentesen 30,2% és 64%-os arányban oszlottak meg. Csany (és Rávágy puszta közös adatai) esetén 99,5% katolikus és a többi vallással kapcsolatban nincs adat; Szegváron 97,7% és 0,8% a római katolikusok és a reformátusok aránya.⁷⁷

A rabtabellában említett elkövetők fele, vagyis harminc ember tartozott a római katolikus hívek közé. A helyiek közül húsz, az idegen elkövetők közül nyolc és az új lakosok közül pedig két fő tartozott ehhez a felekezethez.

A helyi lakosokat tekintve a római katolikus vádlottak Hódmezővásárhelyen (4 fő),⁷⁸ Szegváron (9 fő),⁷⁹ Szentesen (2 fő),⁸⁰ Csongrádon (3 fő),⁸¹ Mindszenten (1 fő)⁸² és Csanyon

tömeghadseregek kialakulásáig (1648-1870). In Hadtudományi Szemle, 2015. VIII. évf. I szám 109–142. o. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2015_1/15_1_hm_molnarg.pdf (2015.07.15.); a katonaiállásról rendelkező korabeli jogszabályok: 1790:19. tc.; 1790:66. tc.; 1792:6. tc. 1796:2. tc.; 1802:1. tc.; Rabtabella: 38, 42, 45.

⁷¹ Rabtabella: 31, 52.

⁷² Rabtabella: 1, 14, 15.

⁷³ Rabtabella: 9, 12, 17.

⁷⁴ Homoki-Nagy Mária: A magyar magánjog történetének vázlata. Szeged, JATEPress 2001. 15. o.

⁷⁵ Romsics Ignác (főszerk.): Magyarország története. Akadémia Kiadó, Budapest, 2010. 512. o.; Vörös Károly (szerk.), Mérei Gyula (főszerk.): Magyarország története 1790–1848. Akadémia Kiadó, Budapest, 1980. 440. o.

⁷⁶ Barta: i.m. 9. o.

⁷⁷ Barta: i.m., 19. o., 24. o., 26. o., 32. o., 33. o., 35. o.

⁷⁸ Rabtabella: 24, 56, 57, 58.

⁷⁹ Rabtabella: 2, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 55.

(1 fő)⁸³ fordulnak elő. Az idegenek közül Zamos,⁸⁴ Fehérvár,⁸⁵ Szólán,⁸⁶ Surány,⁸⁷ Csata,⁸⁸ Halas,⁸⁹ Méra⁹⁰ és Makó⁹¹ településeken 1-1 fő, az új lakosok közül pedig 2 fő⁹² római katolikus. A rabtabella lehetőséget ad arra is, hogy megvizsgáljuk a társas elkövetők vallási hovatartozását. A hét bünszövetségből háromban [csongrádi (2 fő), szegvári (3 fő) szőláni és surányi (2 fő) bünszövetség] csak római katolikusok vannak.

Az elkövetők másik fele – szintén 30 fő – pedig reformátusnak vallja magát. A helyi elkövetők közül 25, az idegenek közül 3, az új lakosok közül pedig 2 fő református. A helyiek közül 24 hódmezővásárhelyi, egy pedig szentesi illetőségű. Az idegen elkövetők Tiszakürtről, Debrecenről és Tiszafüredről származnak. A két református vallású új lakos közül pedig csak az egyikjük születési helye (Hódmezővásárhely) ismert.

IV.4. A rab életkora

A „Hány esztendő” rovat a rabtabella ötödik oszlopában található. A rovat mai jelentése megegyezik akkori jelentésével, vagyis az elkövetők kihallgatásukon bemondott (megállapított) életkorával.

Az életkori összetétel vizsgálata a modern kriminológiai kutatások fontos területe, ugyanis ez nemcsak biológiai faktora a bűnözésnek, hanem lényeges társadalmi viszonyokat is tükröz. Főként a fiatalkori és gyermekbűnözésre koncentrálnak a mai szerzők, de egyre nagyobb jelentőséget kapnak az időskorúak is.⁹³

A II. József-féle népszámlálás csak a 0-12 és a 13-17 éves korosztályt tartja nyilván, viszont a 19. sz. első felében végrehajtott összeírások már három korcsoportra osztják a férfiakat. A 18 éves kort – teljes fejlettségi szintet – el nem érők, a 18-40 év közöttiek és a katonáskodás korhatárát átlépő, gazdaságilag „elhasználódott” 40 évesnél idősebbeket különíti el a felmérés.

A katonáskodás szempontjából fontos életkori megoszlás 1805 és 1820 között a következőképpen alakul: az 1-17 évesek 50,94%, 17-40 évesek 31,55%, 40 év feletti aránya pedig 16,84%.⁹⁴ A lakosság egészét tekintve a 17 éven aluliak száma 3,2%-kal, a 18-40 évesek száma 0,3%-kal nő és a 41 évnél idősebbek száma 5,2%-kal csökken a vizsgált

⁸⁰ Rabtabella: 9, 22.

⁸¹ Rabtabella: 3, 6, 7.

⁸² Rabtabella: 23.

⁸³ Rabtabella: 1.

⁸⁴ Rabtabella: 31.

⁸⁵ Rabtabella: 38.

⁸⁶ Rabtabella: 39.

⁸⁷ Rabtabella: 40.

⁸⁸ Rabtabella: 42.

⁸⁹ Rabtabella: 43.

⁹⁰ Rabtabella: 47.

⁹¹ Rabtabella: 48.

⁹² Rabtabella: 51, 52.

⁹³ Varró István: A bűnözés mérésének módszerei; a magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskezelés. Szerk.: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós. Corvina, Budapest, 1996. 53-74. o., 65-66. o. Vigh József: Kriminológiai alapismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1992, 108-110. o. Molnár József: Életkor és bűnözés. In Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskezelés. Szerk.: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós. Corvina, Budapest, 1996. 258-271. o. Csemáné Dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés. In Gönczöl Katalin et al. (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006. 525–542., 534. o.

⁹⁴ Barta: i.m., 9. o.

időszakban.⁹⁵ A Csongrád vármegyében készült 1828. évi népesség-összeírás adatai alapján a nők a rögzített lakosság 49,35%-át, a férfiak pedig az 50,65%-át adták.

Jelenleg a büntető törvénykönyv meghatározza azt, hogy hol húzódik a büntetethezesség korhatára. A 18-19. sz.-ban viszont – törvényi szabályozás hiányában – a bírói gyakorlat, esetleg a büntetőjogi törvénykönyv-javaslatok vonatkozó szabályai jelenthetnek támpontot.⁹⁶ A 18. sz. utolsó harmadában a bíró bölcs belátására van bízva, hogy büntetőjogi felelősségre von-e egy serdületlent. Összességében jellemző, hogy a bíróságok figyelembe veszik az elkövetők életkorát, sok esetben enyhébb büntetést kiszabva az elkövetőre.⁹⁷

Az eddigi kutatások alapján a betöltött 12. életév merev, a 14. esztendő pedig mozgó büntetethezességi határvonalat jelent a bíróságok gyakorlatában.⁹⁸ Erre, és a modern kriminológiai irodalomban a fiatal felnőttekre vonatkozó megállapításokra⁹⁹ tekintettel határozhatóak meg a korcsoportok, amelyek szerinti bontásban a bűnözés szerkezetét érdemes vizsgálni: 12-17; 18-24; 25-29; 30-39; 40-49; 50-59; 60 év felett.

A férfiak közül a 12-17 év közötti korosztályt három 16-17 éves elkövető (5%) alkotja mindhárman társtettesként vagy bűnsegédként, vagyon elleni bűncselekményért álltak bíróság elé.¹⁰⁰ A fiatal felnőttek közé (18-24 éves) 12 vádlott (20%) sorolható,¹⁰¹ a 25-29 éves korosztályt 9 rab (15%),¹⁰² a 30-39 éves csoportot 17 fő (28%),¹⁰³ a 40-49 éveseket 12 vádlott (20%),¹⁰⁴ az 50-59 éves korcsoportot 3 férfi (5%) képviseli.¹⁰⁵ A legidősebb úriszék elé állított 60 év feletti elkövető (67 éves) orgazdaságért, egy 66 éves elítélt pedig a közterhek és adók alóli kibúvásért felel (3,5%).¹⁰⁶

A rabtabellában szereplő elítéltek közül a nőkre vonatkozó adatok a kis elemszám miatt nem vizsgálhatóak. Annyi viszont mindenképpen megállapítható, hogy mindkét nő középkorú, a lopást elkövető 27, a házasságtörésért felelősségre vont pedig 36 éves.¹⁰⁷

IV.5. A rab születési helye

A „Születése helye” rovat a rabtabella hatodik oszlopában található. A rovat esetenként a rab lakóhelyét vagy a befogás helyét jelöli meg.¹⁰⁸ Az 1784–1787-es népszámláláshoz kiadott utasítást figyelembe véve¹⁰⁹ a rabtabellán feltüntetett elkövetőket helyi, illetve idegen bontásban érdemes vizsgálni.

⁹⁵ Pápai Béla: Magyarország népe a feudalizmus megerősödése és bomlása idején (1711–1867). In Kovacsics József (szerk.): Magyarország történeti demográfiaja: Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1963. 143–219. o., 188. o., 190–192. o.

⁹⁶ Both Ödön: A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában. Acta Juridica et Politica. Tom. 10. Fasc. 7. Szeged: JATE, 1963. 5. o.

⁹⁷ Hajdu: i.m. 1985. 179–180. o., 184. o.

⁹⁸ Both: i.m. 15-17. o.

⁹⁹ Molnár: i.m. 258-271. o. Varró: i.m. 1999. 65-66. o.; Vigh: i.m. 108-110. o.

¹⁰⁰ Rabtabella: 7, 12, 28.

¹⁰¹ Rabtabella: 5, 10, 19, 25, 35, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55.

¹⁰² Rabtabella: 1, 3, 8, 9, 15, 26, 30, 33, 34, 43.

¹⁰³ Rabtabella: 2, 4, 6, 16, 17, 20, 21, 24, 27, 29, 31, 36, 38, 42, 45, 53, 57.

¹⁰⁴ Rabtabella: 11, 13, 18, 22, 23, 32, 39, 41, 44, 56, 58, 59.

¹⁰⁵ Rabtabella: 34, 40, 46.

¹⁰⁶ Rabtabella: 48, 60.

¹⁰⁷ Rabtabella: 1, 14.

¹⁰⁸ Hajdu: 1996: 13. o.

¹⁰⁹ Thirring Gusztáv: II. József magyarországi népszámlálásai, 124.o. In Magyar Statisztikai Szemle, IX. évfolyam 1931/2. szám, 112–134. o.

Az első magyar népszámlálás országos adatai szerint a magyar, a horvát és az erdélyi lakosság 0,8%-a, és a Csongrád-Vásárhelyi uradalom 1,5%-a idegen.¹¹⁰ Ezzel szemben az idegenek száma 18%-os aránya jóval meghaladja az országos és a vármegyei tendenciákat. A tabellán szereplő elkövetők többsége helyi, vagyis a Csongrád-Vásárhelyi uradalom lakosa. Ameddig esetükben a rabtabella egy-egy szóval jelöli meg az érintett települést, addig a nem helyi születésűek, vagyis az idegenek kapcsán néhány rovatban még vármegyére is találhatunk utalást. Molnár, másképpen Vak György juhász esetében a születési hely rovatnál ez áll: Szóllán, Hevesvár.¹¹¹ Ez a bejegyzés Szóllátra (mai Egerszólát), egy Heves vármegyei településre utal.¹¹²

Az uradalmi adatokkal összhangban a rabtabellán szereplő 60 elkövető többsége – 46 fő – helyi születésű. Felülreprezentáltak a vásárhelyi illetőségűek (29), és a szegváriak kilenc elkövetővel; Szentes és Csongrád pedig három-három rab esetében került feltüntetésre.

A helyiek által elkövetett bűncselekmények többsége vagyon elleni: a szegváriak közül hat fő, a csongrádiak közül mindhárman, a hódmezővásárhelyiek közül 14-en, a szentesiek ketten és az ismeretlen születési helyűek közül mindhárman lopást követnek el. Az elkövetett bűncselekmények tekintetében a kép a vásárhelyieknél a legszínesebb. A bejegyzések között fellelhető lopás, orgazdaság, lopott állat megvételében való egyetértés, lopott állat levágása és abból részesülés, nyomok eltüntetése, talált pénz eltitkolása, adó eltitkolása és istenkáromlás is.

A rabtabellában feltüntetett adatokból lehetőségünk van csoportos elkövetésre következtetni: öt, kifejezetten lopásra szakosodott csoport szerveződött csak helyiekből.

Az elkövetők közül tizenegy idegen, három rab születési helye pedig ismeretlen. Heves és Külső-Szolnok vármegye születési helyként két személy esetében kerül feltüntetésre, ezen kívül érkezett még egy-egy elkövető az uradalomba Fejér, Bihar, Pest-Pilis-Solt, Nyitra, Bars, Csanád és Zólyom vármegyéből is. Az idegen elkövetők többsége (5 fő) lopásért, vagy lopott dolgot megvételért áll az úriszék elé (3 fő). Három elkövető külön kiemelés érdemel ebben a csoportban: mindháromnál szerepel az obsitos katona jelölés is.

Az idegeneknél jóval kisebb arányban, de szintén megfigyelhető a társas bűnelkövetés. Egy szóláti és egy surányi férfi áll össze lopott állatok megvételére, illetve egy helyi és idegen lakosokat is tartalmazó szövetség szerveződik állatok elhajtására.

Az ismeretlen születési helyűek foglalkozása nincs feltüntetve, pusztán a sorsa rovatban lévő „új lakos” jelölésből vonhatunk le következtetéseket.¹¹³ Az elnevezés a 18. sz.-i abszolutisztikus modernizációs törekvésekkel hozható kapcsolatba. Mária Terézia számos intézkedéssel igyekszik elősegíteni a cigányok asszimilálódást, például megtiltja a cigány, pogány, fáraó fiai megjelölés használatát és helyette bevezeti az „újmagyar”, „újlakos” és „újparaszt” megnevezéseket.¹¹⁴ Ezek alapján a rabtabellában nevesítettek közül négy fiatal felnőtt férfi biztosan cigány származású, akiket – egyebek mellett – lopás és a kóborlás vádjával fognak el.¹¹⁵

A növekvő számú bűnelkövetéssel szemben a hatóságok egyre keményebben lépnek fel. A vizsgált korszakban általános jelenség, hogy vándorló, lakás nélküli életformájuk miatt csavargással, lopással, és jogilag rendezetlen családi kapcsolataik miatt bujálkodással vagy

¹¹⁰ Danyi Dezső – Dávid Zoltán (szerk.): Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787). 50., 88. o. http://konyvtar.ksh.hu/digitalizalt anyagok/nepszamlalas/1784_1787_Az_elso_magyarorszagi_nepszamlalas.pdf (2013. 09. 21)

¹¹¹ Rabtabella: 39.

¹¹² Lelkes György (szerk.): Magyar Helységnevé- Azonosító Szótár. Talma Könyvkiadó, Baja, 1998. 185. o., 572. o.

¹¹³ Rabtabella: 49, 50, 51, 52.

¹¹⁴ Soós István: Cigányper Sopronban (Adalékok Sopron és a cigányság XVIII. Századi kapcsolatához.), 227. o. In Soproni Szemle 1987. XLI. 225–237. o.

¹¹⁵ Rabtabella: 49, 50, 51, 52.

házaságtöréssel vádolják a cigányokat. Gyakran őket okolják a környék erőszakos cselekményeiért, rablásért és rablógyilkosságért.¹¹⁶ A növekvő szigor nemcsak a cigányokat, hanem az idegeneket is érinti. A hatóságok az előítéletesség miatt a cigányokon túl az elfogott idegenekre is igyekeznek rábizonyítani még megoldatlan bűneseteket, és az is gyakran előfordul, hogy a megszokottnál sokkal szigorúbb büntetések kiszabásával elrettentő példaként használják fel a két kiszemelt csoportot.¹¹⁷

V. A rabtabella kriminológiai és büntetőjogi jelentőségű adatai

A rovatok második csoportjában kriminológiai és büntetőjogi jelentőségű adatok találhatóak. Ezek az információk természetüknél fogva tömörebbek, vázlatosabbak, mint amelyek a perkivonatokban fellelhetőek, arra azonban mindenképpen alkalmasak, hogy a korszak néhány büntető anyagi és eljárásjogi jellemzőire rávilágítsanak.

V.1. A rabtabella eljárási adatai

A rabtabella több rovatában is találhatóak értékes információk az eljárásra vonatkozóan. Ilyen például a „Befogattatásának üdeje” (7. oszlop), „Bűnös Tette mely miatt fogva tartatott” (8. oszlop), „Büntetése, a’ Tömlöczbül léendő kiszabadulása” (9. oszlop), valamint az „Oka amiért tovább fogva tartatik” (10. oszlop) rovat. Ez utóbbi rovat az, amely leginkább eljárási kérdésekre vonatkozna, elemzését és értékelését viszont nehezíti, hogy teljesen üres nemcsak akkor, ha a rabot szabadon bocsátják, hanem azokban az esetekben is, amikor a rab fogva tartását nem szüntetik meg. Ez a jogerős ítélet elmaradását jelzi, amelynek oka iránt egyébként a kormányzat érdeklődik a rovat bevezetésével. Az információ fellelhető a tabellában, ugyanis a jogerős ítélet elmaradását a büntetési rovatban tüntetik fel,¹¹⁸ az utolsó oszlopot csak abban az esetben használják, ha nem fér ki szöveg a 9. rovatba.

A fentiek alapján a négy utolsó rovat egybevonat elemzése segítheti az úriszék által követett eljárási szabályok megismerését. A mai eljárási fogalmak használhatósága vet fel bizonyos kérdéseket, mivel a magyar büntetőjogi terminológia kiforratlan a 19. sz. közepéig,¹¹⁹ ezért ügyelni kell arra, hogy a hatályos joganyaghoz tartozó kifejezések ne vezessenek félreértéshez.¹²⁰

V.1.1. Az eljárás statikus elemei

A statikus elemek közé tartoznak az alapelvek, az eljárásban részt vevő személyek és a bizonyítás, valamint a kényszerintézkedések. A rabtabella szempontjából a statikus elemek közül a kezesség (előzetes fogvatartás hiánya) és az eljárás időtartama bírnak jelentőséggel.

A későrendi büntetőjogi gondolkodásban nem nemesek esetében elvileg a főszabály az előzetes fogvatartás, csak kivételesen tekintenek el ettől. Ilyen esetekben megbízható (vagyonos) helyiek kezeslevélben vállalják, hogy a hatóság kívánságára előállítják a vádlottat. A kezesség (evictio) kivételességének a gyakorlat azonban ellentmond:¹²¹ bár 1715 óta

¹¹⁶ Hajdu: 1985: 64–65. o., 85 o., 126. o.

¹¹⁷ Hajdu: 1985: 81. o, 129–130. o.

¹¹⁸ Rabtabella: 1,3, 5, 6, 10, 13, 14, 24, 26, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 40, 48, 49, 50, 51, 60.

¹¹⁹ Bató Szilvia: Mert az Ördög velem volt: élet elleni bűncselekmények a 19. század első felében. L'Harmattan, Budapest, 2012. (2012a) 21. o.

¹²⁰ Bató Szilvia: Adalékok bírósági igazgatás 1848 előtti történetéhez. Jogtörténeti Szemle, 2011/2. szám, 12. o. (Bató2011c)

¹²¹ Meznerics: i.m.; Bónis et al. i.m.

igyekeztek tiltani,¹²² a vizsgált rabtabellában is 60 személyből 23 van kezességen, ahogy az a Befogattatásának üdeje rovatból megtudható.¹²³ A rabtabellában kisebb súlyú bűncselekmények esetén élnek ezzel a lehetőséggel, azonban ez nem tekinthető általánosnak.¹²⁴ Az intézmény egész országra kiterjedő népszerűségét többnyire a gyanúsított egészségi állapota, vagy például a börtön rossz egészségügyi helyzete, a gyakori járványok magyarázzák.¹²⁵

A „Befogattatásának üdeje” rovat a kezességre vonatkozó adatokon kívül az eljárás időtartamáról is értékes információkat szolgáltat. Eszerint törvényszék alatt, tehát az ítélkezés ideje alatt fognak be négy személyt, előtte (de még 1806-ban) 24-et, 1805-ben pedig 9-et. A kezesség alatt levő személyekről azonban csak ezt a tényt tüntetik fel, az tehát nem ismerhető meg, mikor indult meg az eljárás ellenük. Holott a rovat célja az lenne, hogy a Helytartótanácsot tájékoztassa az eljárás időtartamának hosszáról.¹²⁶ A rabtabellában egy helyen, Sokody Márton esetében a kezesség engedélyezése a „Büntetése, a Tömlöczbül léendő kiszabadulása” rovatban olvasható, ugyanis „Függöbe maradván a Dolga a Próbáknak nem léte miatt, Kezesség mellett ki eresztetett”. Ez a megfogalmazás a bizonyítottság hiányára utal, azonban az elkövetőt az úriszék továbbra is gyanúsának tartja, és feltehetőleg folytatják ellene az eljárást.

A kezesség alatt levő személyek szabadon bocsátásának egyik oka lehet a foglalkozásuk, ilyen például, ha pásztor vagy számadó csikós a befogott személy, és a munkájára szükség van. Ezzel összecseng, hogy a rabtabella szerint négy pásztort,¹²⁷ három kanászt,¹²⁸ egy számadó csikóst,¹²⁹ egy csikósbojtárt¹³⁰ és egy számadó gulyást¹³¹ bocsátanak kezességre. Emellett az is megfigyelhető, hogy ha a befogott személy családfenntartó, szintén könnyebben kerülhet kezességre. A vizsgált rabtabellában kezességre bocsátanak két házhelyes gazdát,¹³² egy házhelyes gazda fiát,¹³³ egy földet bíró gazda fiát,¹³⁴ három házat bíró zsellért,¹³⁵ két háznélküli zsellért¹³⁶ és öt bérest.¹³⁷

Tömlöcbe kerül az az elkövető, akit nem bocsátanak kezességre. A legrégebben fogvatartott Patay Ilona, Gyöngyösi Mihály béresnek a felesége, aki 1805. február 23. óta raboskodik. A fellebbezésének eredménye nem érkezik meg az úriszék időpontjáig, így ítéletet csak ezen tudnak hirdetni.¹³⁸ A többi rab elvileg legfeljebb fél éve, tehát az előző úriszék óta van befogva – már amennyiben ezt megtartották. Az úriszékek féléves rendszerességgel való megtartása bár 1715 óta kötelező lenne, az uradalmak általában nem tartják be az előírást.¹³⁹ Az elhúzódo eljárásoknak ezen kívül számtalan más oka is lehet.¹⁴⁰

¹²² Hajdu 1996.: 172. o.

¹²³ Rabtabella: 2, 6, 7, 8, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 46, 53, 56, 58.

¹²⁴ Bató 2011a: 70. o., 79. o.

¹²⁵ Hajdu 1985: 68. o., Bató 2011a: 82. o., 85. o.

¹²⁶ Bató 2011a: 70. o.

¹²⁷ Rabtabella: 2, 15, 21, 33.

¹²⁸ Rabtabella: 56, 57, 58.

¹²⁹ Rabtabella: 53.

¹³⁰ Rabtabella: 34.

¹³¹ Rabtabella: 32.

¹³² Rabtabella: 16, 29.

¹³³ Rabtabella: 17.

¹³⁴ Rabtabella: 9.

¹³⁵ Rabtabella: 6, 7, 22.

¹³⁶ Rabtabella: 20, 46.

¹³⁷ Rabtabella: 8, 18, 19, 27, 28.

¹³⁸ Rabtabella: 1.

¹³⁹ Hajdu 1996: 69. o.; Bató: 2011c: 15. o.

¹⁴⁰ Hajdu 1985: 75. o.

A legrövidebb befogatási idő a „törvény a szék alatt” időpontja, vagyis az úriszék működésének ideje alatt elfogott személyekhez köthető. A vizsgált rabtabellában négy személyt fogtak el ily módon.¹⁴¹

A korabeli börtönviszonyok mellett gyakori a szökés. A szökevényekre meghatározott feltételek szerint körözést adnak ki.¹⁴² A vizsgált rabtabellában egy személyt „Csuda; másképp Angyalosy Jánost vagy Bogr Pistát” elszökése után fogják el.¹⁴³

A bizonyítás elvileg kötött, de ennek gyakorlati alkalmazása nem ismert. A bizonyítékok között fontos szerepet játszik a vallomás. Békésy András például feladja tolvajtársait,¹⁴⁴ amiért cserébe szabadon bocsátják.

Legtöbbször közvetett bizonyítékok, azaz gyanújelek határozzák meg a nyomozás menetét.¹⁴⁵ Tárgyi gyanújelnek számít például, ha a lopott dolog előkerül. A rabtabella adatai alapján kerül elő ló, csónak és nyereg szerszám is.¹⁴⁶ Személyi gyanújel a büntetett előélet, a munkanélküli életmód.¹⁴⁷ Ezekre a gyanújelekre nem található példa a vizsgált rabtabellában, csak az ítéletből derülhetne rájuk fény.

A rabtabella jellegzetessége miatt a bizonyításra vonatkozó részletszabályok nem jelennek meg, ezeket a perkivonatokban és a peranyagokban kell keresni.

V.1.2. Az eljárás dinamikus elemei

A dinamikus elemek – az eljárás menetének – vizsgálatához is találhatóak adatok a rabtabellában, ezek megvalósítása szinte kivétel nélkül az uradalmi tisztségviselőkre hárul.¹⁴⁸ A cél a vizsgált rabtabellában található azon információk ismertetése, amelyek az egyes dinamikus elemekhez köthetőek.

A nem nemesek ellen a sommás – szabályos írásbeli per alaki kellékeit nélkülöző – eljárás az általános ebben az időszakban,¹⁴⁹ a vizsgált rabtabella is ennek a jellegzetességeit mutatja: 52 esetben nem található utalás a hosszadalmas és költséges eljárási szabályok alkalmazására. A formális eljárásra jobbágyok esetében „csak legalább háromévi rabságot maguk után vonó cselekmény esetén” kerül sor. Ez gyakorlatilag azt az esetet takarja, ha vádképviselő halálbüntetést indítványozhatna és az 1790 évi 43. tc. szerint fellebbezésre kerülhetne sor,¹⁵⁰ erre a rabtabellában több példa is található.¹⁵¹

Az eljárás legfőbb jellemzői közé tartozik, hogy nincs írásbeli szóváltás, nincs védelem, a bíróságon meghitelesítik a tanúvallomásokat és azonnal ítéletet hoznak, amelyet jegyzőkönyvi bejegyzés rögzít. Az eljárás, egy nap – vagy inkább néhány óra – alatt lezajlik, hiszen az úriszék általában két napos időtartama alatt nagyobb számú ügyben (a vizsgált rabtabella tekintetében 60 esetben) hoznak ítéletet. Valódi tárgyalást nem is tartanak, csak egy referáló javaslata alapján döntenek az előzetes eljárás adatai szerint. Ennek megfelelően

¹⁴¹ Rabtabella: 40, 57, 59.

¹⁴² Bató 2011a: 77. o.

¹⁴³ Rabtabella: 10.

¹⁴⁴ Rabtabella: 19.

¹⁴⁵ Hajdu 1985: 60. o.

¹⁴⁶ Rabtabella: 17, 18, 41, 43, 45, 48, 46, 51, 52, 56, 59.

¹⁴⁷ Hajdu 1985: 63. o.

¹⁴⁸ Hajdu 1985: 51. o.

¹⁴⁹ Hajdu 1985: 97. o.

¹⁵⁰ Bónis et al.: i.m. 178. o., Meznerics: i.m. 93. o.

¹⁵¹ A rabtabellában actio alá vevődik: 26, 29, 30, 50; actionális sententia szerint: 3, 5, 10; a Felsőes Királyi Tábla Sententiája szerint: 1.

mechanikus, felületes döntések születnek.¹⁵² A sommás per nagy előnye a formálisoz képest az időnyereség.

Az eljárás megindulásához gyanú szükséges, ez valamely büntetendő cselekmény a hatóság tudomására jutását vagy juttatását jelenti.¹⁵³ A gyanúsított befogása azonnali letartóztatást jelent,¹⁵⁴ amely után megindul a vizsgálat (investigatio). A nyomozás és a vizsgálat egybefolyik,¹⁵⁵ tanúk kihallgatása, bizonyítékok beszerzése egy időben zajlik. A rabtabellában egy esetben találunk utalást a bizonyításra: Bíró Jánost „Rajta kaptván a Lopáson” fogják be,¹⁵⁶ azaz az eset a tettenérésre ad kiváló példát.

A megszületett ítéletet rögtön kihirdetik az elítélt előtt, az uradalmi tisztek a törvényes bizonyság ellenőrzésével azonnal meg is kezdenek annak végrehajtását. Erre utaló konkrét adatokat azonban a rabtabellában nem találunk.

A sommás eljárásokon kívül formális perre is található példa a rabtabellában. Az úriszék ideje alatt „actio alá vevődik”, és tömlöcben marad Nagy Ferentz István „próbák által nagyon terheltetvén” orgazdaság miatt,¹⁵⁷ Kérges János útonálló rablás miatt,¹⁵⁸ valamint Badár János, akivel szemben a vád ház felferése, lopás és gyújtogatással való fenyegetőzés. Mutsi Péter a Nagy Ferentz Istvánnal együtt elkövetett orgazdaság miatt szintén formális per alá kerül, de őt kezességgel eleresztetik. Sélley György,¹⁵⁹ akit 18 juh pretendált tolvajos elsikkasztással vádolnak, a „környülállások” bővebb kinyomozása végett továbbá is fogva marad. Ebben az esetben az „Oka amiért tovább fogva tartatik” rovatot kellene kitölteni, ennek elmaradása alátámasztja a rabtabella nem megfelelő használatát.¹⁶⁰

A testfenyítő büntetésre ítélték fizikai állapotát orvos vizsgálja felül,¹⁶¹ hogy kibírják-e a büntetést. Valószínűleg ez az oka a rabtabellában található néhány könnyítésnek. Hódy Mihály 30 botra szóló ítéletét például a „Chyurgus” diagnózisa alapján („néha Sérvése vagyon”) változtatják meg 14 napi árestomra és pellengérré állításra.¹⁶²

A fellebbezés az 1791. évi 43. tc. alapján és Helytartótanács rendeletei szerint működik. Elvileg a legalább háromévi tömlöccel (egyszerre elverendő száz bot, halál) fenyegetett cselekmény esetében lehet nem nemeseknek a Királyi Táblához fordulni, ahonnan halálos ítélet esetében automatikusan a Hétszemélyes Táblához kerül az ügy. Halálbüntetésnél kötelező az uralkodóhoz felterjeszteni a pert kegyelemért.

Egy olyan ügy van a vizsgált rabtabellában, melyben bizonyíthatóan fellebbezés történt, „925 rhenus forintok tolvajsága” miatt a „Felséges Királyi Tábla Sententiája szerint 3 esztendei tömlöcre”, heti két böjtre és fertály évente 25 korbácsra ítélik Patay Ilonát.¹⁶³

V.2. A rabtabellában előforduló bűncselekmények

Az első vizsgálandó kérdés, hogy milyen típusú cselekmények kerülhetnek egy úriszék elé, s ezáltal a vizsgált rabtabellába. Mai terminológiával élve arra keressük a választ, hogy milyen bűnös cselekmények elbírálására rendelkezik hatáskörrel az úriszék.

¹⁵² Hajdu 1985: 51. o., Bónis et al.: i.m. 179. o.

¹⁵³ Hajdu 1985: 64. o.; Bónis et al.: i.m. 175. o.

¹⁵⁴ Hajdu 1985: 101. o.

¹⁵⁵ Bónis et al.: i.m. 176. o.

¹⁵⁶ Rabtabella: 43.

¹⁵⁷ Rabtabella: 26.

¹⁵⁸ Rabtabella: 30.

¹⁵⁹ Rabtabella: 38.

¹⁶⁰ Bató 2011a: 68-71. o.

¹⁶¹ Meznerics: i.m. 46. o.

¹⁶² Rabtabella: 13, 17, 37, 60.

¹⁶³ Rabtabella: 1.

Erre a bírósági szervezeti és az eljárási szabályok kodifikátlansága miatt negatív definícióval adhatjuk meg a legpontosabb választ. Egyrészt a királyt sértő bűncselekmények, így a hűtlenség, felségsértés, pénzhamisítás a királyi tábla elé tartozik,¹⁶⁴ azokban a földesúr nem járhat el. A legcsekélyebb súlyú, bagatell ügyeket, például egy tyúk ellopását pedig jellemzően helyben ítélik meg a falusi vagy mezővárosi előljárók,¹⁶⁵ valamint később a szolgabíró.¹⁶⁶ Itt nem lehet éles határvonalat húzni, feltehetőleg az adott jobbágyközösség és a földesúr megállapodása vagy a szokás mellett az adott ügy által kiváltott közhangulat is befolyásolja, mely ügyeket intéznek el „csendben, egymás közt”.

A következő, a kutatás irányát meghatározó sajátosság az anyagi büntetőjog kodifikációjának hiánya. A magyar büntetőjogra 1880-ig a szokásjogra épülő jogforrási rendszer jellemző.¹⁶⁷ A vizsgált korszakban nincsen egységes büntetőkódex, nincsenek felsorolva, definiálva az egyes bűncselekmények, nincs olyan zárt bűncselekmény-katalógus, mint amelyet a mai büntető törvénykönyv tartalmaz. Ebből következően a társadalmi devianciák életlen vonallal körülrajzolható halmazán belül a büntetendő cselekmények köre is diffúz, nem pontosan meghatározott. A 19. sz. első felében így a büntetendőnek tartott, büntető hatáskörű bíróság által bűncselekménynek minősített és megbüntetett cselekményeket tekinthetjük bűncselekménynek.¹⁶⁸

A különböző bűncselekmények pontos elhatárolása sem lehetséges a fogalmak tisztázatlansága okán. A rabtabellában például a lopás, rablás, sikkasztás kifejezések gyakran hasonló történeti tényállást takarnak.

A vizsgálathoz ezért szükséges a büntetendő cselekmények csoportosítása a védett jogi tárgyak alapján.¹⁶⁹ E kategóriák megalkotása a kutatás egyik módszertani kihívása. Kiindulópontként Hajdu Lajos munkái és annak nyomán kialakult tipizálás szolgál,¹⁷⁰ így három nagyobb bűncselekmény-csoportot lehet elkülöníteni: vagyon elleni, élet- és testi épség elleni, valamint közrend, köznyugalom és közkerölcs elleni bűncselekmények találhatók a rabtabellában.

V.2.1. Vagyon elleni cselekmények

A büntetendő cselekmények köréből elsőként a tulajdon rendjét sértő cselekményeket lehet kiemelni, ez a típus tekinthető a kor legjellemzőbb bűncselekményének.¹⁷¹ A rabtabella adatait szemügyre véve látható, hogy a befogottak közel felét – legalább részben – lopással gyanúsítják.

A 24 éves Besenyi János kertészt „Az Uj Fogadó ablakainál való Vasakk a Falból tolvajos kihuzása” miatt fogják be. Tette azonban sokkal inkább rongálás jellegű, amire az is utal, hogy nem a lopott dolog visszaadására, hanem a kijavításhoz szükséges kártérítésre

¹⁶⁴ Bónis György et al.: i.m. 113. o.

¹⁶⁵ „[M]inden tyúk-lopásért Uri- vagy Törvényszék tartását várni [...] meggondolatlanág volna”, írja Zsoldos Ignác: A szolgabírói hivatal. Törvénykezési rész. Pest, 1866. 263–264. o.; Bónis György et al.: i.m. 97. o.

¹⁶⁶ Szilárd hatásköri szabályok hiányában a szolgabíró egyéni felfogása, „aktivizmusa” is befolyásolta az általa elbírált cselekmények körét, vö. Bató Szilvia: „A járásbeli tisztség által megítélt bűnügyek” a szolgabírói szék büntető jellegű bírászkodása a békési járásban (1843-1845). In Homoki-Nagy Mária (szerk.): Mezővárosaink jogélete a 18-19. században. Szeged, 2010. 19–47. o., különösen 22. o.

¹⁶⁷ Bató Szilvia: Deviancia és bűnözés a 18-19. századi Magyarországon. In Szegedi Eszter (főszerk.): Deviancia konferenciakötet. Szakkollégiumi Füzetek VI. Szeged, 2011. 106–125. (2011c) 11. o.

¹⁶⁸ Bató 2011c: 112. o.

¹⁶⁹ Bató 2012: 18. o.

¹⁷⁰ Megjegyzendő azonban, hogy Hajdu osztályozása helyenként túlságosan merevnek tűnik, a kutatói következetességtől a korabeli joggyakorlat gyakran elmarad.

¹⁷¹ Hajdu 1985: 37. o.

kötelezik. Így a 30 botütésen felül „az ablak Tábla Sarok Vassainak reparatúrája” céljából az ehhez szükséges pénzt meg kell fizetnie.¹⁷²

Lukács Mihály 55 éves háznélküli zsellér a fölben talált pénzt titkolta el, tartotta meg, ezért állítják az úriszék elé. Miután azonban a tulajdonos „sürgetésére” a pénzt visszaadja, szabadon engedik.¹⁷³

Hajdu Lajos állapítja meg, hogy a korabeli hatóságok a tolvajok támogatását, ezen belül kiemelten az orgazdaságot (tehát a lopott dolog megvételtét illetve továbbértékesítését) jogpolitikai okokból hevesen üldözik.¹⁷⁴ Elegendő, ha az illető gyanús személytől (pl. „egy lopott Lónak az úton egy csavargó Czigántól”) a megfelelő okmányok (pl. marhalevél) nélkül veszi meg a jószágot. Orgazdaságot egyébként a korban túlnyomó részben lopott lábasjószágra követnek el. A tabellában két béres is gyanúba keveredik, mert 7 lopott sertést Sokody Márton 21 esztendő számadó csikóstól megvesznek, de „semmi gonoszság ellenük ki nem sülvén” szabadon bocsájtják őket. További utánajárást igényelne, hogy egy ilyen fiatal, és ráadásul nem is sertések őrzésére „szakosodott” személytől való vásárlás miatt nem alapoz meg erősebb gyanút, vagy az orgazdaság korban szokásos, kvázi vélelmét.¹⁷⁵

A tolvajok támogatása, bűnpártolás, a nyomok eltüntetése is büntetendő, az 50 éves Hódy Mihály mint két tehén és egy üsző „Tolvajának el takarítója” szerepel a rabtabellában.¹⁷⁶

A sikkasztás, azaz a valakire rábízott idegen dolog eltulajdonítása nem különül el terminológiailag élesen a lopástól.¹⁷⁷ Rideg Mihály¹⁷⁸ csikósbojtár esetében „egy lopott lónak árulása” szerepel a befogás okaként, majd a büntetés rovatban „egy lopott Lónak elsikkasztása” szerepel. A szakirodalom nem utal arra, hogy a sikkasztást a lopásnál következetesen súlyosabban büntetnék, holott a bizalmi viszonyból ez – mai felfogásunkkal legalábbis – logikusan következne.¹⁷⁹ Onody János számadó gulyást a rábízott marhák levágásával gyanúsítják meg, de végül ezt nem sikerül bizonyítani.¹⁸⁰ Sélley György juhászt¹⁸¹ szintén „18 juhnak pretendált Tolvajos el Sikkasztása” okán fogják be, ő a nála talált hamis okirat (feltehetőleg marhalevél) és a tényállás „bővebb kinyomozása végett továbbá is a Tömlőtzebe tartatik.”

A rablás „pénz, vagy valamely értékes dolog eltulajdonítása, személy vagy személyek ellen alkalmazott fizikai illetve pszichikai erőszak révén”.¹⁸² A korabeli terminológia ebben az esetben sem következetes, a fogalmak „cseppfolyósak és pongyolák”:¹⁸³ olykor a betöréses lopás, illetve egyéb lopások is rablás néven kerülnek jegyzőkönyvezésre és elbírálásra. Az útonálló rablás tettenérés esetén a korban statáriális eljárást von maga után,¹⁸⁴ ez sem mindig könnyen elhatárolható a leírások pontatlansága okán a közönséges jószágelhajtástól. A

¹⁷² Rabtabella: 47.

¹⁷³ Rabtabella: 46.

¹⁷⁴ Hajdu 1985: 225–228. o.

¹⁷⁵ E kifejezést használja Hajdu 1985: 226. o.

¹⁷⁶ Rabtabella: 37.

¹⁷⁷ Hajdu 1985: 238. o., Bató 2010: 46. o.

¹⁷⁸ Rabtabella: 34.

¹⁷⁹ A bizalmi viszonyt, úgy tűnik, a korabeli bírák vonakodtak figyelembe venni: a vizsgált időszakban a „házi lopást” sem büntették szigorúbban a lopásnál. Hajdu 1985: 214–215. o.

¹⁸⁰ Rabtabella: 32.

¹⁸¹ Rabtabella: 38.

¹⁸² Hajdu 1985: 230. o.

¹⁸³ Hajdu 1985: 230–231. o.

¹⁸⁴ Bató Szilvia: Adalékok a statáriális eljárás korai történetéhez Magyarországon. In: Fantoly Zs. – Juhász Zs. – Nagy F. (szerk.): Sapienti sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Acta Jur. et Pol. Tom. LXXIV, Szeged, 2012. 51–60, (2012b) 52. o.

rabtabellán összesen 3 rablási cselekmény van, ebből kettő útonálló rablás.¹⁸⁵ Boros István „uj lakost” a „város cselédnek Föbe ütése és egy Lónak Tolvajtsága” miatt tartóztatják le.¹⁸⁶

V.2.2. Élet- és testi épség elleni cselekmények

Az élet- és testi épség elleni cselekmények szintén gyakoriak a 19. sz. elején, a rabtabellában azonban – meglepő módon – csak egy ilyen eset található. A tiszakürti Tompa Mihály befogásának oka „Pretendált hiba; amelly miatt Ember Halál következetnek lenni pretendáltak”.¹⁸⁷ Feltehető, hogy gondatlan emberölés (homicidium culposum) ellene a vád, a „hiba” szó ugyanis ebben az esetben a culpa fordításaként valószínűsíthetően vétkességre utalást jelent. Egyébként értenek e fogalom alatt bűncselekményt is. A vizsgált korban dogmatikailag sem különül el következetesen a gondatlanság az ártatlanságtól, a halált okozó testi sértés a gondatlan emberöléstől.¹⁸⁸ A bizonyítási eljárás során „Ki nem világosodván az; hogy valamely Hibájából történt légen Barna [...] Istvánnak Halála, [Tompa Mihály] szabadon el eresztett”.

V.2.3. Közrend, köznyugalom és közerkölcs elleni cselekmények

A közrend, köznyugalom és közerkölcs elleni cselekmények közé sorolható a blasphemia.¹⁸⁹ Az enyhébb megítélést jelzi, hogy „Isten ellen az való Káromkodásért” a rabtabellában szereplő 23 éves Mária Mihály béres elkövető 50 botütésre és feltehetőleg jóvátételi pénz „letételére ítéltetett”.¹⁹⁰

A csavargás, az úti okmány nélküli lakóhely-elhagyás is tilos, e rendelkezések nagy része azonban betarthatatlan, kikényszeríthetetlen.¹⁹¹ Kolompár Mihály 20 éves „uj lakos” a lótolvajlás mellett „mező Koborlással való élte folytatása” okán is büntetésben részesül.¹⁹²

A rabtabellában szereplő elkövetők közül két személyt gyanúsítanak meg „gyújtogatással való fenyegetőzés” elkövetésével,¹⁹³ amely a korban önálló bűncselekményként értékelnek.

A 19. sz.-ban a mainál jóval hangsúlyosabb a büntetőjog erkölcsvédő szerepe.¹⁹⁴ A nemi erkölcs elleni cselekmények közül két típus található meg a vizsgált rabtabellában: házasságtörés és paráznság. Kiemelendő, hogy mindkettő konszenzuális aktusra vonatkozik, a házasságban élő személy mással való szexuális kapcsolata viszont az egyéb paráznságnál, szajhalkodásnál súlyosabban minősülő cselekmény, mert aláássa a házasság intézményét és a család rendjét.¹⁹⁵ A paráznság tettese elvileg csak férfi lehet: ilyenkor arról van szó, hogy a házasságban nem élő férfi tisztességes hajadonnal vagy özvegygel teremt szexuális kapcsolatot.¹⁹⁶ A gyakorlatban a már tárgyalt fogalmi tisztázatlanság okán azonban az ilyen

¹⁸⁵ Rabtabella: 10, 30.

¹⁸⁶ Rabtabella: 49.

¹⁸⁷ Rabtabella: 8.

¹⁸⁸ Hajdu 1985: 240. o., 247. o.; Bató 2012a: 167. o.

¹⁸⁹ Hajdu 1985: 328–331. o.

¹⁹⁰ Rabtabella: 51.

¹⁹¹ Hajdu 1985: 324–326. o.; Bató 2011c: 115. o.

¹⁹² Rabtabella: 51.

¹⁹³ Rabtabella: 42, 50.

¹⁹⁴ Az egyház morálteológiai megközelítésének a nemi bűncselekmények jogi tárgyában való megjelenéséről lásd: Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Budapest, 2009. 24–30. o.

¹⁹⁵ Hajdu 1985: 301. o.

¹⁹⁶ Hajdu 1985: 292. o.

kategorikus kijelentések félrevezetőek lehetnek. A rabtabellában a paráznaságért befogott „Nagy, másképp Varró Istvánt” 29 éves nőtlen pásztornak írja le a rabtabella,¹⁹⁷ e konkrét esetben tehát a gyakorlat megfelel Hajdu tipizálásának. Feltehető, hogy „találkozó bűncselekmény” történt, a rabtabellában Varró előtt szereplő, szintén szegvári Nagy István Máriát házasságtörés okán büntetik meg.¹⁹⁸ Az eltérő minősítés oka elsődlegesen abban keresendő, hogy Nagy István Mária házasságban élt, míg Varró István nem.

V.3. A rabtabella büntetéstani adatai

A rabtabella büntetésekre vonatkozó rovata a „Büntetése és a Tömlöczbül léendő kiszabadulása” címet viseli. A címben szereplő „büntetése” szó nem felel meg teljes egészében a rabtabellában felsorolt szankcióknak, ugyanis számos helyen olvasható arra vonatkozó információ, hogy az elkövetőt a sértett kárának megtérítésére is kötelezik, amely nem büntetőjogi, hanem magánjogi jogkövetkezmény.

Emellett azt is szükséges – újból – hangsúlyozni, hogy a korszakra nem adaptálhatók a mai büntetőjogi fogalmak, így az egymás mellett kiszabott büntetések esetén nem beszélhetünk fő- és mellékbüntetési viszonyról sem.¹⁹⁹

A büntetéstani adatokat tartalmazó rovatban szöveges jellegű információk találhatók, és az egyes elkövetőkre kiszabott joghátrányokon kívül más is megtudható a rovatból. Gyakori, hogy a büntetésen felül megismerhetők a kiszabott büntetés nemének vagy mértékének indokai,²⁰⁰ amelyek enyhítő vagy súlyosító körülményekre utalnak. Jellemző, hogy a rovat az elkövető szabadon bocsátása (felmentése) esetén közli annak okát is, amely leggyakrabban a vád bizonyítottságának hiánya.²⁰¹ Előfordulnak olyan bejegyzések is, amikor bár a „Bűnös Tette mely miatt fogva tartatott” rovatban szereplő büntett nem nyert bizonyítást, de más bűncselekmény miatt az úriszék mégis büntetést szabott ki a tettesre.²⁰² Testi büntetés kiszabásakor a rovat rögzíti, ha a büntetést több részletben,²⁰³ illetve különböző helyszíneken hajtják végre.²⁰⁴ Mindezek felül a büntetéseket ismertető rovatba kerül néhány olyan információ is, amelyek sokkal inkább eljárásjogi jelentőséggel bírnak, így ezek helye inkább az „Oka amiért tovább fogva tartatik” című rovatban lenne.²⁰⁵

A rabtabellán tizenhárom féle büntetés fordul elő, amelyek büntetési nemenként csoportosíthatóak az alapján, hogy milyen értéket vonnak el az elítélttől. A testi büntetések közé sorolható a bot, a pálca, a korbács és a böjt. A szabadságvesztés büntetések közül a rabsággal, a tömlöccel, illetve az árestommal találkozunk. A vagyoni büntetések kategóriájába sorolható a pénzbüntetés, valamint, bár nem tekinthető büntetésnek, itt tüntetik fel az eljárás során a bíró által megítélt kártérítést és a földesúr által alkalmazott kibecsültetést is. A becsületbüntetések közé tartozik a pellengérré állítás, jogfosztó, jogkorlátozó büntetések közé pedig a katonának adás és a kitiltás.

¹⁹⁷ Rabtabella: 15.

¹⁹⁸ Rabtabella: 14.

¹⁹⁹ Bató Szilvia: A „büntetési rendszer” átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844). Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2010. 125. o.

²⁰⁰ Rabtabella: 16, 18, 20-22, 24, 36-37, 41, 43, 45, 48, 51-52, 56-59.

²⁰¹ Rabtabella: 4, 8, 23, 27-28, 44.

²⁰² Rabtabella: 2, 9, 13, 32.

²⁰³ Rabtabella: 14, 24, 34-35, 48, 51-52.

²⁰⁴ Rabtabella: 6-7.

²⁰⁵ Rabtabella: 26, 29-30, 38, 50.

V.3.1. Testi büntetések

A rabtabellán található büntetések közül a harmincnegyzet esetben fordul elő testi büntetés.²⁰⁶ Ezek országszerte is gyakoriak, hiszen ezeket a legkönnyebb arányosítani a bűncselekmény tárgyi súlyával és az elkövető bűnösségével. A végrehajtás eszköze a rabtabellában külön nem kiemelt tulajdonságokkal bírhat (pl. vastagság),²⁰⁷ amely miatt a különböző bíróságok által kiszabott testi büntetések összemérésének nincs reális alapja.²⁰⁸ A végrehajtás eszközének pusztá megjelöléséből ugyanis nem lehet következtetni a végrehajtás körülményeire.²⁰⁹

A testi büntetés eszköze férfiak esetében a bot, nőknél és gyerekeknél pedig a korbács és a vessző.²¹⁰ Ezt az állítást a rabtabella is alátámasztja, de az átlagtól eltérően ebben az esetben sok helyen előfordul a – szintén férfiakra kiszabott – pálca is.²¹¹ Ez feltehetőleg a botnál enyhébb végrehajtási eszköz lehetett, amelyre abból következtethetünk, hogy a nagy ütésszámú botbüntetéseket több részletben rendelik el „elverni”,²¹² a hasonló „pálcaadagokat” viszont egy részletben hajtják végre.²¹³ Korbácsot két nő,²¹⁴ és két 16 éves rab²¹⁵ kap büntetésül.²¹⁶ A több részletben végrehajtandó testi büntetéseket szabadságvesztés mellé szabják ki, rövidebb tartamú büntetésesetén az egyes részleteket a börtönbe való érkezéskor és távozáskor mérik ki, hosszabb bebörtönzés esetén az ítélet határozza meg a végrehajtandó részletek számát és idejét.²¹⁷ Ezek nem a fő- és mellékbüntetés viszonyában állnak, ugyanis kérdéses, hogy a szabadságvesztés biztosítja-e a testi büntetés végrehajtását, vagy a testi fenytés szolgálja-e szabadságvesztés letöltésének megnehezítését.²¹⁸

A testi büntetés végrehajtása történhet a nyilvánosság kizárásával vagy annak teljes mértékű biztosításával. Ez utóbbi végrehajtási mód maga után vonja az elítélt becsületvesztését és a generális prevenció biztosítását is.²¹⁹ A rabtabellában a végrehajtás helyszínére vonatkozó információ csak akkor szerepel, ha a büntetést az elítélt nem a kiszabás helyén, hanem máshol állja ki, ám ekkor is csak a települést jelöli meg a forrás.²²⁰

A testi büntetések körébe sorolható a börtön, mert az a rendeltetése, hogy az elítéltnek a nélkülözés következtében testi szenvedést okozzon. A forrásban számos helyen szerepel a börtön a szabadságvesztés mellett, amelynek célja a szabadságvesztés súlyosítása.²²¹

²⁰⁶ Mezey Barna: A testi büntetések. In Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna (társszerzők): Büntetés-tani alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 71–81. o. és 71. o.

²⁰⁷ Hajdu 1996: 153. o.

²⁰⁸ Hajdu 1985: 149. o.

²⁰⁹ Bató 2010: 157. o.

²¹⁰ Hajdu 1985: 149. o.

²¹¹ Rabtabella: 2, 6, 15-18, 20-21, 33, 39.

²¹² Rabtabella: 3, 5-6, 10, 24, 34-35, 49, 51.

²¹³ Rabtabella: 18, 20-21.

²¹⁴ Rabtabella: 1, 14.

²¹⁵ Rabtabella: 7, 12.

²¹⁶ Rabtabella: 1, 7, 14.

²¹⁷ Hajdu 1996: 155. o.

²¹⁸ Bató 2010: 125. o.

²¹⁹ Meznics: i.m. 131. o.; Hajdu 1985: 154. o.; Mezey 2005: 73. o.

²²⁰ Rabtabella: 6-7.

²²¹ Rabtabella: 3, 5, 10, 14, 24, 49. Hajdu 1985: 114. o.; Mezey Barna: A fenytőházak forradalma. A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012. 316. o.

V.3.2. Szabadságvesztés

A szabadságvesztés jelölésére a korszakban sokféle kifejezéssel találkozhatunk.²²² Előfordulnak többek között a „tömlöc”, és ennek szinonimájaként „fogház”, a „börtön” és az „árestom” szavak is.²²³ A vizsgált rabtabellában a „tömlöt”,²²⁴ a „rabság”²²⁵ és az „árestom”²²⁶ terminusok olvashatók.

A büntetési rovatban két esetben szerepel „tömlöt”: egy rabot a Királyi Tábla 3 év tömlöcre ítélt,²²⁷ ez egyébként a forrásban szereplő leghosszabb tartamú szabadságvesztés. A másik példában a szabadságvesztés nem kapcsolódik ítélethez, a rovatban csak annyit tüntetnek fel, hogy az elkövetőt actio (formális per) alá veszik,²²⁸ illetve a körülmények további kinyomozása miatt tartják fogva.²²⁹ Ezek tehát nem büntetések, hanem a büntetéstán szempontjából irreleváns eljárási cselekmények.

A „rabság” tartama a rabtabellában egy²³⁰ illetve két év.²³¹ A büntetés tartamán kívül feltehetőleg más különbség nincs a két szabadságvesztési forma között, mert mindkettő mellett előfordul testi büntetés kiszabása is.

A magyar büntetőjogi gyakorlatban a 14–15. sz. óta jelen van az árestom büntetés, amelyet a tisztességes polgárok számára tartanak fenn, mert ez nem eredményezi az elítélt megszégyenítését.²³²

A rabtabellában tíz alkalommal olvasható árestom kiszabása.²³³ Ezek tartama sokkal rövidebb, mint a rabságé illetve a tömlöcé: a legrövidebb árestom 3 nap,²³⁴ a leghosszabb pedig 1 hónap.²³⁵ Két elkövetőt az idős kora miatt,²³⁶ egyet pedig egészségi állapotára tekintettel²³⁷ sújtanak ezzel a büntetéssel testi fenyítés helyett. A büntetések kiszabásánál az elkövető személyi körülményeinek figyelembe vétele nem idegen más megyék ítélkezési gyakorlatától sem.²³⁸

V.3.3. Vagyon büntetések, kártérítés és kibecsültetés

A vizsgált rabtabellában huszonhárom alkalommal fordul elő valamilyen pénzösszeg megfizetésére való kötelezés.²³⁹ Ez a szám jelentősnek mondható, különösen annak fényében, hogy a Helytartótanács egyébként próbálja visszaszorítani a pénzbüntetés alkalmazását.²⁴⁰

²²² Mezey 2005: 82. o.; Bató 2010: 171. o.

²²³ A terminológia elemzéséhez lásd Mezey 2012: 320–324. o.

²²⁴ Rabtabella: 1, 26, 30, 38, 50.

²²⁵ Rabtabella: 3, 5, 10, 49, 51-52.

²²⁶ Rabtabella: 6, 13-14, 24.

²²⁷ Rabtabella: 1.

²²⁸ Rabtabella: 26, 30, 50.

²²⁹ Rabtabella: 38.

²³⁰ Rabtabella: 49, 51-52.

²³¹ Rabtabella: 3, 5, 10.

²³² Mezey 2012: 318. o., 324. o.

²³³ Rabtabella: 6, 13-14, 24, 34-35, 37, 40, 48, 60.

²³⁴ Rabtabella: 40, 60.

²³⁵ Rabtabella: 34-35, 48.

²³⁶ Rabtabella: 13, 60.

²³⁷ Rabtabella: 37.

²³⁸ Meznics: i.m. 131. o.; Hajdu 1985: 152. o.; Hajdu 1996: 156. o.

²³⁹ Rabtabella: 3, 5, 7, 9, 10-11, 13, 16-17, 24, 32-33, 35-36, 39-41, 47-49, 54-55, 60.

²⁴⁰ Hajdu 1996: 165. o.

Az országos adatok szerint a pénzbüntetést sokféle bűncselekmény esetén alkalmazzák.²⁴¹ A rabtabellában egy istenkáromló pap²⁴² kivételével mindig valamilyen vagyoni elleni bűncselekmény miatt kerül kiszabásra, az összeg az országos szokások szerint a bírakat illeti.²⁴³ Egy másik esetben az elkövető a közterhek fizetését mulasztja el, és az eltitkolt kétévnyi adó megfizetésére kötelezik.²⁴⁴ Ez a fizetési kötelezettség nem tekinthető büntetésnek, és a fizetett összeget sem a bírák kapják.

A korszak ítélkezési gyakorlatára jellemző az is, hogy a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére a büntetést kiszabó bíróság kötelezi az elkövetőt, de ettől függetlenül a kártérítési kötelezettség sem tekinthető büntetésnek. A rabtabellában az esetek nagy részében megjelölésre kerül a fizetendő összeg és az a tény, hogy ezt kártérítésként kell megfizetni,²⁴⁵ más esetekben viszont csak az, hogy az okozott kárt köteles megtéríteni az elkövető.²⁴⁶ Ezenkívül előfordulnak olyan bejegyzések is, amelyekben csak egy meghatározott összeg szerepel, de az, hogy ez kártérítés-e, arról hallgat a forrás.²⁴⁷ Ilyenkor nem egyértelmű a fizetendő összeg rendszertani besorolása.

Előfordul, hogy bűnelkövetőkkel szemben kibecsültetést alkalmaztak. Ez azt jelenti, hogy az ingatlan javak értékét megállapítják és megfizetik a kibecsült jobbagynak, az ingatlant pedig elveszik tőle.²⁴⁸ A rabtabellában egy hasonló jogkövetkezmény szerepel, ám az ellenérték nem szerepel a forrásban, csupán az, hogy az elkövetőtől elveszik a tanyabéli földjét.²⁴⁹ Mivel a kibecsültetésre egyébként nem az úriszéknek, hanem az uradalomnak van jogosultsága,²⁵⁰ ezért nem tekinthető büntetésnek.

V.3.4. Becsületbüntetések

A becsületbüntetések lényege, hogy a nyilvános végrehajtás következtében a társadalom tudomást szerez arról, hogy az elítélt büntetést követett el.²⁵¹ Mértékük alapján léteznek erkölcsi, becsületcsorbító és becsületvesztő büntetések.²⁵²

A rabtabellában egy becsületcsorbító büntetés szerepel: egy 66 éves rab öreg kora miatt botbüntetés helyett 14 napi árestomot kap büntetésül, valamint ez idő alatt minden kedden és pénteken, összesen négy alkalommal kell a pellengéren a nép előtt állnia.²⁵³ A rab életkorára tekintettel megmenekül a testi fenyítés elől, és feltehetőleg ugyanezen okból kap a tömlőnél rövidebb tartamú, a becsületét nem érintő árestomot. A tolvajok támogatóinak korabeli heves üldözése miatt²⁵⁴ azonban indokolt a „két tehén és egy üsző tolvajának eltakarítását” elkövető rab megbüntetésének tényét nyilvánosságra hozni, így feltehetőleg a generális prevenció biztosítása érdekében tartják szükségesnek az elítélt pellengérré állítását.

²⁴¹ Lásd Hajdu: 1985: 160. o.; Hajdu 1996: 165–170. o.

²⁴² Rabtabella: 54.

²⁴³ Hajdu 1996: 166. o.

²⁴⁴ Rabtabella: 60.

²⁴⁵ Rabtabella: 6-7, 9-11, 13, 16-17, 32-35, 39-40, 48.

²⁴⁶ Rabtabella: 41, 47.

²⁴⁷ Rabtabella: 3, 5, 24, 36, 49, 54-55.

²⁴⁸ Hajdu 1996: 171. o.

²⁴⁹ Rabtabella: 11.

²⁵⁰ Kállay 1985: 190-192. o.

²⁵¹ Kabódi Csaba – Mezey Barna: Az erkölcsi (megszégyenítő, becsület-) büntetések története. In Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna (társszerzők): Büntetéstan alapfogalmak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 214–219. o.

²⁵² Kabódi – Mezey: i.m. 216. o.

²⁵³ Rabtabella: 37.

²⁵⁴ Hajdu 1985: 225–226. o.

V.3.5. Egyéb büntetések

A forrásban szereplő elítéltek közül egy a bíróság ítélete szerint hazájába visszautasított,²⁵⁵ illetve egy másik a botbüntetés után Félegyházára küldetett,²⁵⁶ valamint egy harmadik a „katonáságnak resignáltatott”.²⁵⁷ Ezek a büntetési formák, a hazaszuppolás²⁵⁸ és a katonának²⁵⁹ adás nem sorolhatók a szabadságvesztés büntetések közé, ugyanis nem vonják el az elítélt személyi szabadságát teljes mértékben, hanem csak korlátozzák azt.

V.4. A kriminológiai és büntetőjogi jelentőségű adatok összefoglalása

A rabtabella adminisztratív, kivonatos jellegéből adódóan leginkább anyagi büntetőjogi adatokat nyerhetünk ki belőle. Helyenként ugyan az eljárásra vonatkozó információk is fellelhetők, ezek többsége viszont a periratokban, perkivonatokban lenne megtalálható. A rabtabella szempontjából leglényegesebb eljárási elem a kezesség, hiszen ezek az elkövetők nem tömlöcben fogvatartott rabokként jelennek meg a nyilvántartásban.

A rabtabella mind a bűncselekmények, mind a büntetések esetében értékes információkkal szolgál. A korszak országos adataihoz képest meglepő, az élet-és testi épség elleni bűncselekmények alulreprezentáltsága. A kimutatás alátámasztja viszont a vagyon elleni bűncselekmények jelentős számát. Hasonló összefüggés fedezhető fel a büntetések kapcsán is: a leggyakoribbak a testi büntetések, illetve jellemző a testi fenytetés és a szabadságvesztés kombinációja, mind a rövidebb (árestom), mind pedig a hosszabb tartamú (rabság, tömlöc) bebörtönzés esetében. Nagy számban fordul elő, az esetek többségében szintén más büntetésekkel együtt kiszabott pénzbüntetés és a kártérítés is, illetve egyetlen alkalommal kibecsületetés is szerepel a forrásban. A becsületbüntetések közül egyetlen esetben a pellengérré állítás szerepel a büntetési rovatban, továbbá egyéb büntetések a hazaszuppolás és a katonasághoz visszaküldés is.

A büntetési rovat több más rovattal mutat összefüggést, amelyek közül a legfontosabb a „Bünös Tette melly miatt fogva tartatott”. A kodifikáció hiánya miatt az egyes tényállásokon túl hiányzik a büntetési katalógus és a büntetési tételkeretek (generális és speciális minimum, illetve maximum) is. Ezért az összefüggés nem abban áll, hogy a bíróság az egyes bűncselekmény elkövetésére kifejezetten előírt büntetéseket szabja-e ki, hanem abban, hogy a bíró a saját belátása szerint szabhat ki bármilyen büntetést a szokásjog²⁶⁰ szerint büntetendő cselekmény elkövetőjével szemben, amelynek során a bírói gyakorlatban a bűncselekményre szokásosan kiszabott büntetési nemek és tételek mellett az elkövetett cselekmény súlyosságát illetve az elkövető személyi körülményeit veszik alapul. Ezeken felül a bíró legfeljebb a helyi bíróság előző ítéleteit veszi figyelembe, ugyanis a megyék országos szinten nem mutatnak következetességet egymáshoz képest, legfeljebb a saját ítélkezési gyakorlatukat követik.²⁶¹ A büntetési rovatban szerepelnek a bizonyítottság fokára utaló adatok is, illetve olyan elkövető is található, aki a lopott pénzt visszaadta.²⁶² Ezek a körülmények hatással vannak a büntetésre is. A két rovat közt szembetűnő további

²⁵⁵ Rabtabella: 42.

²⁵⁶ Rabtabella: 43.

²⁵⁷ Rabtabella: 31.

²⁵⁸ Lásd Bató 2011a: 78. o.

²⁵⁹ Lásd Hajdu 1985: 173. o. és Hajdu 1996: 173. o.

²⁶⁰ A büntetőjogban 1880-ig a szokásjog a legmeghatározóbb jogforrás lásd Bató: 2011c. 9–18. o.

²⁶¹ Hajdu 1985: 141–142. o.

²⁶² Rabtabella: 46.

összefüggés, hogy vagyoni szankciót egy káromkodón²⁶³ kívül csak vagyon elleni bűncselekmény elkövetőjével szemben alkalmaznak.

VI. Mire jó a rabtabella?

A Helytartótanács által életre hívott rabtabella modern kezdeményezésként értékelhető, amely eredeti célját tekintve alkalmas lenne a helyi bíróságok ítélkezési tevékenységének ellenőrzésére, ma pedig lehetőséget ad(na) a kor bűnözésének szerkezetének vizsgálatára irányuló kutatások elvégzésére. A magyar későrendi társadalomban viszont túl korán érkezett az adtagyűjtésre vonatkozó igény, a táblázatok pontos kitöltésének mind a büntetőjogi kodifikáció hiánya, mind pedig a helyi adminisztrációnak a táblázat kitöltése során tanúsított pongyolasága gátját képezte. Ennek megfelelően elemzésekor erre a körülményre figyelemmel kell eljárni.

Táblázatos formája, összesítő jellege miatt a rabtabella különösen alkalmas a bűnözés szerkezetének vizsgálatára, átfogó tendenciák megfigyelésére. Mindez viszont csak akkor lehet igaz, ha ezeket nem egyenként, példaként kiragadva tesszük meg, hanem az adott bíróság által kiállított rabtabellákat meghatározott időintervallumon belül elemezzük. Mivel az egyes rovatait a központi adminisztráció határozta meg, ezért alkalmas arra is, hogy a vizsgálat földrajzi kereteit megyei vagy országos szintre tágítsuk ki, hiszen az egyes adatok egymással összehasonlíthatóak. Természetesen ez csak akkor igaz, ha feltételezzük, hogy a Helytartótanács szándéka szerint kerül a táblázat mindenhol kitöltésre, hiszen a vizsgált rabtabellában is előfordulnak annak nem megfelelő használatára utaló nyomok.

A rabtabella egy meghatározott területen uralkodó büntető ítélkezési gyakorlatra jellemző információkat tartalmaz. Az ott szereplő büntetéstani adatokból a korszakban uralkodó jogi partikularizmus miatt az országos büntetés-kiszabásra vonatkozó következtetéseket sem a büntetések nemét, sem azok mértékét tekintve nem lehet levonni, legfeljebb a végrehajtásra szolgáló eszközök mutatnak némi egyezést a többi megye gyakorlatával. A büntetőjogi terminológia korabeli kiforratlansága miatt hasonló problémával szembesülünk a bűncselekmények vizsgálatánál is. Az egyes eljárási cselekményekre pedig sokszor csak utalásokból következtethetünk, azok jellemzően csak vázlatosan jelennek meg a kimutatásban.

A rabtabellák segítségével, mivel társadalomstatistikai jelentőségű adatokat is tartalmaznak, rálátást kaphatunk a korabeli bűnözői társadalom összetételére, származására, nemére, vallására, életkorára, foglalkozására és egyéb jellemzőire. A kutatónak viszont szem előtt kell tartania azt, hogy a rabtabellában szereplő adatokat önmagukban nem érdemes vizsgálni. Azokat csak más helyi, megyei és országos adatokkal egybevetve lehet értelmezni, hogy teljes körű képet kaphasson a 19. századi bűnözőkről és az általuk elkövetett bűncselekményekről.

²⁶³ Rabtabella: 54.